

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID
DECANAAT
TIENSESTRAAT 41
3000 LEUVEN
Academiejaar 2019 - 2020

Het Pilotproject Transitiehuizen in de praktijk:

Een kwalitatief onderzoek naar de samenwerking
tussen gevangenis en transitiehuis in Mechelen

Promotor: Dr. G.J. ZUIJDWEGT

Verhandeling, ingediend door ANTON HUNINK, bij het
eindexamen voor de graad van MASTER IN DE
CRIMINOLOGISCHE WETENSCHAPPEN

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID
DECANAAT
TIENSESTRAAT 41
3000 LEUVEN
Academiejaar 2019 - 2020

Het Pilotproject Transitiehuizen in de praktijk:

Een kwalitatief onderzoek naar de samenwerking
tussen gevangenis en transitiehuis in Mechelen

Promotor: Dr. G.J. ZUIJDWEGT

Verhandeling, ingediend door ANTON HUNINK, bij het
eindexamen voor de graad van MASTER IN DE
CRIMINOLOGISCHE WETENSCHAPPEN

Samenvatting

Deze masterproef beoogt om een eerste verkennende studie uit te voeren naar de samenwerking rond het transitiehuis in Mechelen dat begin september 2019 als pilootproject is opgestart. Het transitiehuis van Mechelen is het eerste in zijn soort in België, maar het concept op zich is niet nieuw. Wetenschappelijk onderzoek dat zich focust op de samenwerking tussen het transitiehuis en haar partnergevangenis bestaat vrijwel niet. Het doel van dit onderzoek is om deze samenwerking op een diepgaande manier te beschrijven. Er wordt ook nagegaan hoe deze samenwerking juridisch is uitgeschreven en dit wordt daarnaast ook afgetoetst aan de samenwerking in de praktijk. Tot slot wordt er ook besproken in welke mate dit project een meerwaarde kan bieden binnen het penitentiaire landschap.

Om dit onderzoek te realiseren werd een kwalitatief onderzoek uitgevoerd binnen de gevangenis van Mechelen en het transitiehuis van Mechelen. Dit onderzoek gebeurde op basis van half-structureerde interviews met twee medewerkers van de gevangenis en twee medewerkers van het transitiehuis die door hun functie het nauwst betrokken waren bij deze samenwerking.

Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat de respondenten over het algemeen tevreden zijn over de huidige samenwerking. Er is een grote blijf van wederzijds vertrouwen en er wordt open en transparant met elkaar gecommuniceerd. Dit wordt door de respondenten beschouwd als een fundamentele basis voor het pilootproject. Ondanks deze twee essentiële elementen kent de samenwerking nog enkele moeilijkheden op vlak van visie en op praktisch vlak. Uit de resultaten komt naar voren dat de institutionele logica's – de partnergevangenis met haar justitiële logica en het transitiehuis met haar welzijnslogica – soms moeilijk verenigbaar zijn bij het nemen van beslissingen, gezien elke instantie reflexmatig teruggrijpt naar haar eigen vertrouwde logica. Deze botsende logica's komen voort uit een gebrek aan een gemeenschappelijk werkingskader wat door de respondenten als noodzakelijk wordt beschouwd om de dagelijkse samenwerking meer te stroomlijnen. Ook het statuut van de deelnemers, die juridisch nog als gedetineerden worden beschouwd, zorgt voor complexiteit zowel binnen de samenwerking als voor de deelnemers zelf. Tot slot maken de resultaten duidelijk dat de respondenten het pilootproject absoluut als een meerwaarde beschouwen binnen het penitentiaire landschap, hoewel dit met de nodige nuance gelezen dient te worden.

Dankwoord

Deze masterproef is geschreven in het kader van het behalen van mijn masterdiploma Criminologische Wetenschappen en vormt zo het sluitstuk van mijn opleiding. Het schrijven van dit eindwerk zou echter niet gelukt zijn zonder de hulp en steun van enkele belangrijke personen. Daarom zou ik hier graag enkele personen uitdrukkelijk willen bedanken.

Allereerst wil ik mijn promotor, Dr. G.J. Zuidwegt, bedanken voor het nodige advies, de waardevolle feedback en zeer goede begeleiding doorheen het schrijfproces van mijn masterproef. Verder wil ik mijn ouders bedanken omdat ze mij de kans hebben geboden om verder te kunnen studeren en mij gedurende de voorbije jaren steeds hebben gesteund.

Vervolgens wil ik ook mijn nicht, An, bedanken voor het nalezen van mijn masterproef.

Voorts wens ik ook Dr. An-Sofie Vanhouche, professor van de Vrije Universiteit Brussel, te bedanken die momenteel ook een onderzoek voert naar de transitiehuizen en met wie ik nuttige informatie heb kunnen uitwisselen.

Tot slot wil ik ook mijn uitdrukkelijke dank betuigen aan mijn respondenten. Zonder hun medewerking zou er immers geen sprake geweest zijn van deze masterproef.

Inhoud

Inleiding	1
Deel 1: Literatuurstudie	3
Hoofdstuk 1: Knelpunten huidig gevangenisstelsel	3
1.1. Penitentiaire visie	3
1.2. Negatieve gevolgen vrijheidsstraf	4
1.3. Doelstellingen Basiswet	5
Hoofdstuk 2: De bewezen meerwaarde van gelijkaardige buitenlandse projecten	7
2.1. Nederland.....	7
2.2. Verenigde Staten.....	10
2.3. Noorwegen.....	12
Hoofdstuk 3: Pilotproject Mechelen: samenwerking in theorie	14
3.1. Definiëring van het concept ‘transitiehuis’	14
3.2. Basisprincipes transitiehuizen	15
3.2.1. <i>Kleinschaligheid</i>	15
3.2.2. <i>Differentiatie</i>	16
3.2.3. <i>Nabijheid</i>	16
3.3. Pilotproject Mechelen.....	17
3.3.1 <i>Juridische basis</i>	17
3.3.2 <i>Publiek-private samenwerking</i>	18
3.3.3. <i>Verdeling verantwoordelijkheden</i>	19
3.3.4. <i>Statuut deelnemers</i>	21
Deel 2: Onderzoeksdesign	22
1. Probleemstelling	22
2. Onderzoeksmethode	24
2.1. Aard van het onderzoek.....	24
2.2. Steekproefmethode	25
2.2.1. <i>Steekproeftrekking</i>	25
2.2.2. <i>Contactopname en respons</i>	26
2.3. Dataverzameling	26
2.4. Data-analyse	28
2.5. Kwaliteit van het onderzoek	29
Deel 3: Resultaten	30

1. De partnergevangenis van Mechelen	31
1.1. Gevangenisdirectie	31
1.1.1. Rol directie binnen het pilootproject.....	31
1.1.2. Ervaren samenwerking met het transitiehuis	31
1.1.3. Meerwaarde transitiehuis	36
1.2. Psychosociale Dienst	36
1.2.1. Rol PSD binnen het pilootproject.....	37
1.2.2. Ervaren samenwerking met het transitiehuis	37
1.2.3. Meerwaarde transitiehuis	39
2. Het transitiehuis van Mechelen	39
2.1. Verantwoordelijke transitiehuis.....	39
2.1.1. Rol verantwoordelijke binnen het pilootproject.....	40
2.1.2. Ervaren samenwerking met de partnergevangenis	40
2.1.3. Samenwerking met Exodus Nederland.....	42
2.1.4. Meerwaarde transitiehuis	42
2.2. Directeur transitiehuis.....	43
2.2.1. Rol directeur binnen het pilootproject	43
2.2.2. Ervaren samenwerking met de partnergevangenis	43
2.2.3. Meerwaarde transitiehuis	46
Deel 4: Discussie.....	47
1. Terugkoppeling literatuur	47
1.1. Samenwerking tussen de partnergevangenis en het transitiehuis	47
1.1.1. Algemene ervaring samenwerking	47
1.1.2. Spanning tussen institutionele logica's	48
1.1.3. Complexiteit statuut deelnemers	51
1.2. Ervaren meerwaarde pilootproject.....	53
2. Beperkingen van het onderzoek	54
Deel 5: Conclusie.....	55
Bibliografie	59
Bijlagen.....	65

Lijst met afkortingen

DDB: Directie Detentiebeheer

PSD: Psychosociale Dienst

SURB: Strafvueroeringsrechtbank

VS: Verenigde Staten

Lijst van bijlagen

Bijlage 1: Interviewleidraad

Bijlage 2: Codeboom

Inleiding

Van alle gedetineerden die in België worden opgesloten komt het merendeel ooit weer vrij. De weg naar buiten zou dus al moeten beginnen op het ogenblik dat de gedetineerde de gevangenis binnenkomt. Toch valt het op dat de invrijheidsstelling nog steeds voor veel publieke commotie zorgt en er nog steeds een kloof is tussen ‘zij’ die opgesloten zitten en ‘wij’ als samenleving. ‘Wij’ zouden net moeten inzetten op het dichteren van deze kloof, want hoe kleiner de kloof, hoe meer iedereen een deel wordt van de samenleving. Dit besef is doorheen de jaren gegroeid en heeft ertoe geleid dat er met het ‘Masterplan III: Gevangenen en internering in humane omstandigheden’ van Minister van Justitie Koen Geens, een eerste stap is gezet naar het verkleinen van de kloof tussen de gevangenis en de samenleving.¹ Een van de initiatieven die zijn vastgelegd in het Masterplan is de oprichting van de transitiehuizen. Sinds 2020 beschikt België aan beide kanten van de taalgrens over een transitiehuis. Eén in Mechelen, dat het onderwerp is van deze masterproef, en een tweede in Edingen (Geens, 2020, par. 1). De plaatsing van gedetineerden in deze huizen maakt vooralsnog deel uit van een pilotproject. Indien dit positief geëvalueerd wordt, is het de bedoeling om dit concept op termijn uit te breiden naar andere steden.² De transitiehuizen moeten gedetineerden bijstaan bij hun re-integratie in de samenleving en zullen dit onder meer doen door de begeleiding rond zelfstandig wonen, relaties, werk en opnieuw functioneren buiten de muren, centraal te stellen (Geens, 2020, par. 3). De gedetineerden of deelnemers, zoals ze in het transitiehuis worden genoemd, die er verblijven zijn ‘low risk’-profielen voor wie de hoogbeveiligde context van de ‘klassieke’ gevangenen geen noodzaak meer vormt en die zelf dus ook geen gevaar vormen voor de buurtbewoners van de transitiehuizen (Geens, 2020, par. 2).

Dit pilotproject steunt op een publiek-private samenwerking tussen G4S Care and Justice samen met Exodus Nederland enerzijds en FOD Justitie en de gevangenis van Mechelen anderzijds. Het project bevindt zich nog in een opstartfase en op dit moment is er nog weinig tot geen onderzoek verricht naar het verloop van deze samenwerking. Deze masterproef heeft dan ook als doel om dieper in te gaan op de publiek-private samenwerking tussen de gevangenis van Mechelen en het transitiehuis in Mechelen. Deze samenwerking is beschreven in een protocol dat de leidraad moet

¹ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr.54-2969/001, p. 57.

² Collectieve brief n° 150 Pilotproject Transitiehuizen, *Directoraat-generaal EPI* 22 augustus 2019.

vormen voor een effectieve en efficiënte samenwerking in de praktijk. De mate waarin dit protocol wordt gevolgd en al dan niet naar behoren wordt uitgevoerd is echter nog niet gekend. Daarom zal dit onderzoek zich onder meer focussen op hoe de samenwerking in de praktijk tegemoetkomt aan de protocollaire vereisten. Daarnaast is het niet onbelangrijk om dieper in te gaan op de ervaringen van enkele medewerkers van zowel de gevangenis van Mechelen als van het transitiehuis van Mechelen. Zij zijn dagelijks betrokken bij deze samenwerking en vormen mee de motor die dit project moet doen slagen. Tot slot wordt er kort gekeken naar de mate waarin dit project tot nu toe al dan niet als een meerwaarde wordt beschouwd door de bevroegde actoren.

Deze masterproef bestaat uit vijf onderdelen. In deel 1 wordt de bestudeerde literatuur uitvoerig besproken. Deze wordt opgedeeld in drie hoofdstukken waarbij in het eerste hoofdstuk de ervaren knelpunten van het huidige gevangeniswezen besproken. Daarna wordt er gekeken naar gelijkaardige projecten rond transitiehuizen, detentiehuizen of kleinschalige gevangenissen in het buitenland en wordt er ook dieper ingegaan op de mate waarin deze projecten al dan niet een bijdrage leveren aan een succesvolle re-integratie van gedetineerden. In het laatste hoofdstuk wordt het project van het transitiehuis in Mechelen gekaderd, waarbij het opzet van het transitiehuis kort uiteengezet wordt en er dieper wordt ingegaan op hoe de samenwerking rond dit project theoretisch en juridisch geregeld is. In deel 2 komt het onderzoeksopzet aan bod, waarbij eerst de probleemstelling wordt besproken en vervolgens de onderzoeksvragen worden geformuleerd. Als laatste wordt er ook gekeken naar de gebruikte onderzoeksmethode. Deel 3 vormt het resultaten gedeelte waarin een antwoord wordt geformuleerd op de gestelde onderzoeksvragen. In deel 4 vindt de discussie plaats waarbij eerst de resultaten worden teruggekoppeld aan de bevindingen uit de literatuur. Daarna volgt er een reflectie over de beperkingen van het eigen onderzoek. Tot slot wordt er in deel 5 een conclusie geformuleerd waarin de onderzoeksvragen worden beantwoord, implicaties voor verder onderzoek aan bod komen, alsook enkele aanbevelingen.

Deel 1: Literatuurstudie

In dit deel van het onderzoek wordt er getracht om op basis van een grondige literatuurstudie meer duiding te geven bij de organisatie van het pilootproject en de samenwerking tussen de betrokken instanties. Het eerste deel van de literatuurstudie gaat dieper in op de knelpunten van het huidige gevangenisstelsel. In het tweede deel wordt er gekeken naar gelijkaardige projecten rond transitiehuizen, detentiehuizen of kleinschalige gevangenis in het buitenland. Het derde deel richt zich specifiek op het pilootproject in Mechelen.

Hoofdstuk 1: Knelpunten huidig gevangenisstelsel

Het huidige onderzoek peilt naar de eerste ervaringen in de praktijk omtrent de organisatie en samenwerking tussen het transitiehuis van Mechelen en de gevangenis van Mechelen, die aangewezen is als partnergevangenis van het transitiehuis. Alvorens deze eerste ervaringen te onderzoeken is het belangrijk om na te gaan in welke mate de strafuitvoering binnen het transitiehuis verschilt van deze binnen de huidige cellulaire gevangenis en, meer bepaald, te achterhalen wat de knelpunten zijn van het huidige gevangenisstelsel. De groeiende bewustwording van deze knelpunten lag namelijk mee aan de basis van de realisatie van het pilootproject. In dit deel worden enkele algemeen ervaren knelpunten van de gevangenisstraf alsook knelpunten die specifiek van toepassing zijn op het Belgische gevangenisstelsel besproken.

1.1. Penitentiaire visie

Een knelpunt van de gevangenisstraf en meer specifiek de gevangenisstraf in België is volgens Beyens (2013, p. 21) dat er binnen het huidige gevangenisstelsel een spanningsveld bestaat tussen het streven naar normalisering en re-integratie enerzijds en het heersende cellulaire uitgangspunt dat steunt op uitsluiting, afschrikking, vergelding, controle en neutralisering anderzijds. Janssens (2014, p. 86) beaamt dit en stelt dat de huidige Belgische gevangenis amper gericht zijn op de re-integratie van gedetineerden. Dit in tegenstelling tot het idee dat de gerichtheid op re-integratie al aanwezig zou moeten zijn vanaf de eerste dag van de gevangenisstraf (Beyens, 2013, p. 21; Janssens, 2014, p. 86).

Dit spanningsveld vindt hoofdzakelijk zijn oorsprong in de vroegere penitentiaire visie en de keuzes die in het verleden zijn gemaakt. De meeste Belgische gevangenis die vandaag nog

gebruikt worden, dateren van de negentiende eeuw (Beyens, 2013, p. 20). De vrijheidsberovende straf bekleedde volgens het onderzoek van Maes (2008, p. 68) in die tijd een centrale rol in het straffenarsenaal en het was Eduard Ducpétiaux (1804-1868), de eerste inspecteur-generaal van het Belgische gevangeniswezen, die het voortouw nam in de invulling van deze sanctievorm. Ducpétiaux koos voor een penitentiair systeem dat gebaseerd was op cellulaire afzondering waarbij het doel was om te beheersen, te controleren en het collectieve samenleven van gedetineerden te vermijden (Martyn, Cattrysse & Vanhulle, 2011, p. 52). Zijn visie was dat volledige isolatie de gedetineerden moreel zou verbeteren en dat zij daarna met een verbeterde moraal zouden kunnen re-integreren in de samenleving. De isolatie en het vermijden van contact met medegedetineerden had als doel om ‘morele besmetting’ te vermijden en op deze manier de kans op recidive wegnemen (Velle, Drossens & Vanhulle, 2011, p. 83).

De keuzes van Ducpétiaux hebben een grote invloed gehad op het penitentiair beleid en zijn tot op heden voelbaar binnen het Belgische gevangeniswezen. Veel gevangenisstraffen zijn volgens dit model gebouwd en de meeste hiervan worden nog steeds gebruikt (Beyens, 2013, p. 20). Claus (2009, p. 40) benadrukt dat de negentiende-eeuwse penitentiare visie en de hierop gebaseerde cellulaire opsluitingsvorm aanvankelijk nog gezien werd als iets positiefs, maar dat deze afzondering doorheen de jaren een loutere veiligheidsaangelegenheid geworden is waaraan geen enkele vorm van inhoud wordt gegeven. Volgens Beyens (2013, p. 20) is deze penitentiare visie ondertussen achterhaald en stemt ze niet meer overeen met de huidige visie waarbij normalisering en re-integratie voorop staan. Met deze nieuwe visie wordt er gestreefd naar een meer positieve en constructieve invulling van de gevangenisstraf waar bij voorkeur de kloof met de samenleving zo klein mogelijk dient te blijven, aldus Janssens en Beyens (2009, p. 10). Het probleem is echter dat de architecturale vertaling van Ducpétiaux zijn visie nog steeds aanwezig is en het merendeel van de vrijheidsstraffen zich voltrekt binnen deze context. Het lijkt haast onmogelijk om gedetineerden te helpen bij hun re-integratie vanuit deze verouderde gevangenisstraffen die niet meer aangepast zijn op de huidige penitentiare visie (Claus, 2009, p. 40).

1.2. Negatieve gevolgen vrijheidsstraf

De kritiek uit de vorige paragraaf op het huidige gevangenisstelsel is echter niet de enige. De vrijheidsberovende straf kan in het algemeen beschouwd worden als de meest ingrijpende strafrechtelijke sanctie. Deze straf gaat gepaard met opsluiting en afsluiting van de samenleving

wat een significante weerslag heeft op verschillende levensdomeinen van gedetineerden en dus ook onbedoelde, maar vaak negatieve gevolgen met zich meebrengt. Zo wijzen Dirkzwager, Nieuwbeerta en Fiselier (2009, p. 22) erop dat het initieel niet de bedoeling is om met een gevangenisstraf extra schade toe te brengen aan de levenskansen van (ex-)gedetineerden en hun familieleden. Toch wordt een groot deel van de gedetineerden, vooral na hun vrijheidsstraf, geconfronteerd met tal van negatieve gevolgen die voortvloeien uit hun opsluiting. Veelvoorkomende problemen bij de terugkeer van gedetineerden naar de samenleving zijn volgens Seiter en Kadela (2003, p. 367) het vinden van geschikte huisvesting, het herstellen van de banden met familie en vrienden, het vinden van een nieuwe job, stigmatisering en de nasleep van psychologische problemen. In hun studie benadrukken Seiter en Kadela (2003, pp. 367-368) ook dat deze negatieve gevolgen zich niet louter beperken tot de (ex-)gedetineerden zelf, maar dat ze ook voelbaar zijn voor hun familieleden.

Hans Claus stelde vast, tijdens zijn uiteenzetting in de kamer als vertegenwoordiger van VZW De Huizen, dat het voltrekken van detentie in deze oude gevangenissen, toen ontworpen om te disciplineren en te controleren, niet overeenstemt met de noden van de gedetineerden.³ Hiermee bedoelt hij niet dat de gevangenisstaf niet meer mag inzetten op de facetten straf en beveiliging, integendeel, maar dit mag niet primeren op de gerichtheid op re-integratie. Dit is niet enkel in het belang van de gedetineerden en hun sociaal netwerk, maar is ook belangrijk voor de slachtoffers en de samenleving in het algemeen, zo stelt Robert (2009, p. 163).

1.3. Doelstellingen Basiswet

De bovengenoemde knelpunten in beschouwing nemen doet de vraag rijzen of er binnen deze verouderde gevangenisinfrastructuur een detentie georganiseerd kan worden die gericht is op het behalen van de vooropgestelde doelen in de Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden (hierna 'Basiswet').⁴ Deze doelen stellen dat de gevangenisstraf gericht moet zijn op herstel, re-integratie en rehabilitatie van veroordeelden.⁵ De Basiswet biedt een wettelijke verankering voor het hedendaagse denken over

³ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr. 54-2969/003, p. 77.

⁴ Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

⁵ Art. 9, §3 Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

de concrete invulling van de vrijheidsstraf. Er wordt gestreefd naar een positievere, constructievere invulling van de gevangenisstraf die gericht is op re-integratie van zij die de straf ondergaan. Deze wet vertrekt vanuit het principe van normalisering van het gevangenisregime wat betekent dat het leven binnen de muren zoveel mogelijk moet overeenstemmen met het leven buiten de muren en dit in positieve zin.⁶ De gedetineerden moeten tijdens hun opsluiting kunnen genieten van dezelfde rechten als hun medeburgers die zich buiten de gevangenis bevinden. Door het normaliseringsprincipe te waarborgen wordt er geprobeerd om de negatieve gevolgen van de gevangenisstraf zoveel mogelijk te vermijden (Janssens & Beyens, 2009, p. 12). De theorie klinkt helder, zo stelt Claus (2009, p. 40), maar de vertaling van dit principe in de praktijk verloopt allesbehalve vlot wat maakt dat er volgens hem nog altijd geen sprake is van een detentievorm die een zinvol antwoord geeft op de problematiek van gedetineerden.

Janssens (2014, p. 87) gaat hierop verder en is van mening dat de eigenlijke focus in de huidige gevangnissen niet overeenkomt met het beeld van een re-integratieve gevangenis die gericht zou moeten zijn op de buitenwereld en op wederkerig herstel ten aanzien van het slachtoffer en de gedetineerde zelf. De hoofdfocus van het huidige gevangenismodel ligt voornamelijk op controle, beveiliging en het vermijden van risico's. Dit is volgens Janssens (2014, p. 87) ver verwijderd van een gevangenismodel waarbij de inzet op de begeleiding van gedetineerden naar een leven buiten de criminaliteit zou moeten primeren. Robert (2009, p. 169) voegt hier nog aan toe dat, hoewel een grote meerderheid van de gedetineerden met de beste bedoelingen de gevangenis verlaat, een groot deel van hen vrij snel te maken krijgt met aanpassingsproblemen en moeilijkheden op diverse levensdomeinen zoals huisvesting, tewerkstelling, financiën en sociale relaties. Deze problemen zijn volgens hem onder andere te wijten aan het feit dat de gerichtheid op re-integratie te weinig primeert. Ondanks de goede voornemens van velen op het moment van de invrijheidsstelling belandt een groot deel op relatief korte termijn opnieuw in de gevangenis.

Beyens (2013, p. 22) concludeert dat voor het vervullen van de doelstellingen van de Basiswet een gevangenisstelsel vereist is dat in verbinding staat met de buitenwereld en dat een structuur biedt die ontvankelijk is voor alles wat er buiten de muren gebeurt. Het huidige gevangenisstelsel en

⁶ Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

haar structuur zijn nog te veel gericht op uitsluiting, afschrikking, vergelding, controle en neutralisering en het is net dat wat een ‘genormaliseerde’ gevangenis aanpak bemoeilijkt.

Hoofdstuk 2: De bewezen meerwaarde van gelijkaardige buitenlandse projecten

Het concept van de transitiehuizen is niet nieuw, dat bewijzen de verschillende gelijkaardige projecten in het buitenland. Er zijn reeds heel wat empirische en theoretische inzichten verworven over dergelijke detentieconcepten. Deze ‘*good practices*’ uit het buitenland zijn dan ook veelvuldig aangewend tijdens de totstandkoming van het pilootproject in België. In dit deel wordt er gekeken hoe gelijkaardige projecten in het buitenland zoals kleine gevangenissen en/of detentie- en transitiehuizen als voorbeeld voor België kunnen dienen. Er wordt achtereenvolgens gekeken naar Nederland, de Verenigde Staten (hierna ‘VS’) en Noorwegen.

2.1. Nederland

De eerste ‘*good practice*’ uit het buitenland zijn de Exodushuizen in Nederland. Hierin organiseert de Nederlandse vereniging Exodus opvang en begeleiding voor zowel gedetineerden die in de laatste fase van hun detentieperiode zitten als voor ex-gedetineerden (van Leeuwen, van der Well, van Gils, Deij, Wisse & Groenendijk, 2018). Voor de personen die zich nog in detentie bevinden voorziet de vereniging in transitiehuizen waar gedetineerden ofwel vrijwillig, ofwel als onderdeel van hun penitentiair programma verblijven. Zij verblijven hier ongeveer één jaar in kleine wooneenheden, die variëren van negen tot zestien personen, waar zij worden voorbereid op hun terugkeer naar de samenleving. De aard van de feiten die zij hebben gepleegd doet er op dit punt niet meer toe, wat niet betekent dat iedere gedetineerde in aanmerking komt voor een plaatsing (Van Wingerden & Moerings, 2007, p. 1). Exodus is er voor alle gedetineerden die gemotiveerd zijn om te werken aan een succesvolle terugkeer in de samenleving en die bereidheid tonen om te stoppen met hun criminele gedrag (Exodus Nederland, 2018, p. 4). Daarnaast is het ook van belang dat er geen sprake is van een overheersende problematiek op het gebied van psychiatrie, verslaving of agressie (Exodus Nederland, 2018, p. 4).

De besproken negatieve gevolgen van de vrijheidsstraf waarop werd gewezen door Seiter en Kadela (2003, p. 367) vormen significante obstakels voor gedetineerden die bijkomende spanningen kunnen veroorzaken naargelang hun terugkeer in de maatschappij dichterbij komt.

Voor de meeste gedetineerden is een invrijheidsstelling, in tegenstelling tot wat velen denken, niet altijd een even aangenaam gebeuren, zo stelt Robert (2009, p. 163). De weken en maanden die hier onmiddellijk aan vooraf gaan zijn vaak beladen met angstgevoelens, nervositeit en vooral onzekerheid over wat de toekomst hen zal brengen. Deze drempels heeft Exodus mee opgenomen in hun begeleidingsprogramma en omgezet in vier sleutelgebieden zijnde wonen, werken, relaties en zingeving (Exodus Nederland, 2018). De bedoeling van het programma volgens Van Wingerden en Moerings (2007, p. 2) is om te anticiperen op deze vaak terugkerende obstakels en er dus voor te zorgen dat wanneer (ex-)gedetineerden het Exodushuis verlaten zij een zelfstandige woonruimte hebben, beschikken over werk, een hersteld sociaal netwerk hebben en de motivatie om op het rechte pad te blijven. Door in te zetten op deze sleutelgebieden en te anticiperen op de risicofactoren die de kans op herval in de criminaliteit verhogen, wil Exodus op korte termijn bijdragen aan een geslaagde resocialisatie van ex-gedetineerden in de samenleving die op lange termijn moet zorgen voor een recidivevermindering (van Leeuwen et al., 2018). Cijfers uit het onderzoek van, Van Wingerden, Verweij, Wartna en Moerings (2017, p. 307) wijzen nog eens extra op het belang om intensief te focussen op deze verschillende gebieden. Zo had in 2010 namelijk bijna vier op de tien ex-gedetineerden bij hun vrijlating geen inkomen en 17% geen huisvesting. Het zijn net deze factoren die een obstakel vormen bij hun terugkeer in de samenleving en de kans vergroten dat een ex-gedetineerde recidiveert.

Verder is het ook van belang om dieper in te gaan op de kleinschaligheid die de Exodushuizen kenmerkt. Dit maakt het namelijk makkelijker voor de begeleiders om op een persoonlijke manier te werken rond de vier sleutelgebieden. Deze persoonlijke aanpak is niet enkel voordelig voor de gedetineerden, maar komt ook het slachtoffer ten goede. Claus, Beyens, de Meyer, Gryson en Naessens (2013, pp. 35-37) zijn van mening dat detentie op kleinschalige basis de mogelijkheid biedt om de begeleiding meer af te stemmen op het herstel ten aanzien van het slachtoffer. Daar waar het instituut van de gevangenis zelf hoofdzakelijk alle aandacht opeist, wordt er binnen het transitiehuis ingezet op een persoonlijke aanpak die zorgt voor de mogelijkheid om het slachtoffer werkelijk in beeld te brengen (Claus & Gryson, 2017, p. 21).

Claus (2009, p. 88) haalt ook aan dat de kleinschaligheid en de persoonlijke aanpak de mogelijkheid bieden om gedetineerden meer verantwoordelijkheid te geven tijdens hun herstelproces. Dit draagt bij aan de ontwikkeling van intrinsieke motivatie die noodzakelijk is om

zichzelf effectief te verbeteren en de re-integratie voor zichzelf te doen slagen. Dit staat in contrast met het huidige gevangenisstelsel waar een groot deel van de gedetineerden hun verantwoordelijkheidszin wordt ontnomen tijdens de detentieperiode. Claus (2009, p. 88) zegt namelijk dat het ontnemen van verantwoordelijkheid een zekere tegenstrijdigheid oproept tussen de verwachtingen die de samenleving stelt en de verwachtingen die binnen de gevangenis muren leven. Enerzijds verwacht de samenleving dat de mens zelf zijn verantwoordelijkheid neemt wat betreft het maken van eigen keuzes en zelfontplooiing. Anderzijds, zodra een persoon onverantwoordelijk handelt en hiervoor als straf naar de gevangenis wordt gestuurd, wordt hij niet langer aangesproken op zijn eigen verantwoordelijkheden. Sterker nog, bijna alle verantwoordelijkheden worden hem ontnomen en er wordt verwacht dat hij vanaf dan als gedetineerde louter bevelen en instructies opvolgt (Claus, 2009, p. 89). Het wordt dan ook als een kenmerkende meerwaarde van de Exodushuizen beschouwd om bewust gedetineerden hun verantwoordelijkheidszin terug te geven en die te versterken (Exodus, 2018, p. 2). Dit is essentieel, want zodra zij terugkeren in de samenleving verwacht diezelfde samenleving namelijk dat de ex-gedetineerden opnieuw zelf hun verantwoordelijkheid opnemen.

Het is duidelijk dat Exodus via haar begeleidingsprogramma's tracht een invloed te hebben op de recidivecijfers en deze wil helpen terugdringen. In 2010 verscheen er een onderzoeksrapport van Van Wingerden, Alberda, Moerings, Wartna en van Wilsem (2010) naar recidive onder oud-bewoners van Exodus waarop in 2017 nog een vervolgstudie is uitgevoerd door Van Wingerden et al. (2017). In deze twee studies worden de algemene recidivecijfers van ex-gedetineerden vergeleken met die van oud-bewoners van Exodus. Wanneer beide studies worden samengenomen blijkt dat oud-bewoners van Exodus minder recidiveren dan ex-gedetineerden in het algemeen wat erop kan wijzen dat Exodus daadwerkelijk bijdraagt aan het verminderen van recidive (Van Wingerden et al., 2010, pp. 8-9; Van Wingerden et al., 2017, pp. 314-315). Toch is het belangrijk om hier niet te snel conclusies uit te trekken. Van Wingerden et al. (2017, p. 315) benadrukken dat beide groepen, oud-bewoners van Exodus en ex-gedetineerden in het algemeen, op ongemeten kenmerken van elkaar verschillen en de kans bestaat dat deze kenmerken enigszins verband houden met de recidivekans. Indien dit het geval zou zijn, resulteert dit in een oneerlijke vergelijking van recidive onder beide groepen. Desondanks concluderen beide onderzoeken toch dat een verblijf in een Exodushuis een gunstig effect heeft, wat ervoor zorgt dat oud-bewoners van

Exodus minder recidiveren dan andere ex-gedetineerden (Van Wingerden et al., 2010, p. 36; Van Wingerden et al., 2017, p. 317).

2.2. Verenigde Staten

Een detentieconcept gelijkaardig aan het pilootproject is *'halfway-houses'* in de VS. Deze Amerikaanse detentie- en transitiehuizen kunnen verschillen afhankelijk van het moment waarop ze worden ingezet in de strafuitvoering (Wong, Bouchard, Gushue & Lee, 2019, p. 1020). Er zijn *'halfway in houses'* die aan het begin van de detentieperiode worden ingezet en dienen als alternatief voor opsluiting in de gevangenis. Daarnaast zijn er ook *'halfway out houses'* die tegen het einde van de detentieperiode worden ingezet en waar de terugkeer van de gedetineerden naar de samenleving intensief wordt voorbereid (Wong et al., 2019, p. 1020). Het zijn deze *'halfway out houses'* waarop in dit deel gefocust wordt aangezien deze het concept van de transitiehuizen in België het best benaderen.

De *'halfway out houses'* (verder *'halfway-houses'*) zijn kleine wooneenheden, geïntegreerd in de gemeenschap. Professionele hulpverleners leren gedetineerden op een effectieve manier om te gaan met de obstakels die zich kunnen voordoen tijdens hun re-integratieproces (Hyatt & Han, 2018, p. 189). Hyatt en Han (2018, p. 190) benadrukken dat deze huizen zowel door publieke als private actoren kunnen worden uitgebaat. Net zoals het transitiehuis in Mechelen, dat wordt uitgebaat door een private speler, worden ook verschillende halfway-houses in de VS uitgebaat door onafhankelijke, private organisaties. Ze blijven wel onder de permanente supervisie van de federale overheidsdienst die bevoegd is voor het gevangeniswezen (Hyatt & Han, 2018, p. 190). Het is deze dienst die tevens instaat voor de plaatsing van gedetineerden in de halfway-houses. Gedurende het verblijf, maximaal twaalf maanden, behouden de bewoners het statuut van gedetineerden en kunnen zij bij het overtreden van het huishoudelijk reglement teruggestuurd worden naar de gevangenis (Hyatt & Han, 2018, p. 189).

Net als bij de Exodushuizen, komt ook bij de halfway-houses niet iedereen in aanmerking voor plaatsing. De federale overheidsdienst voor het gevangeniswezen heeft diverse selectiecriteria opgesteld waaraan de gedetineerden dienen te voldoen alvorens ze geplaatst mogen worden (FAMM, 2010). Bepalende factoren zijn onder andere de detentiegeschiedenis, de aard van het misdrijf en de lokale middelen van de gemeenschap waarin het halfway-house ligt (FAMM, 2010,

pp. 1-2). Volgens Wong et al. (2019, p. 1018) mag een verblijf in een halfway-house beschouwd worden als een effectieve strafrechtelijke interventie die bijdraagt aan een succesvolle re-integratie van gedetineerden. Het project kreeg dan ook doorheen de jaren een prominente plaats binnen de strafuitvoering in de VS.

Verder voorzien de halfway-houses ook in een re-integratieprogramma dat tracht tegemoet te komen aan de obstakels waarmee gedetineerden veelvuldig worden geconfronteerd tijdens de voorbereiding op hun vrijlating en na hun vrijlating (Garland, Wodahl & Mayfield, 2011, p. 101). Garland et al. (2011, p. 101) ondervonden, net zoals Seiter en Kadela (2003, p. 367), dat deze obstakels zich voornamelijk situeren op het vlak van financiën, het vinden van een geschikte job, huisvesting en het herstellen van het sociaal netwerk van de gedetineerden. Met hun programma willen de halfway-houses dan ook begeleidende diensten aanbieden aan de gedetineerden en hen voorzien van basisbehoeften die voor de nodige stabiliteit kunnen zorgen. Stabiliteit is voornamelijk van belang om te vermijden dat deze obstakels zich omvormen tot criminogene risicofactoren die gedetineerden opnieuw in de criminaliteit kunnen drijven. Een manier om deze risicofactoren te reduceren is door voldoende beschermingsfactoren in te bouwen, aldus Garland et al. (2011, p. 101). Het is op dit punt dat de halfway-houses hun meerwaarde herhaaldelijk hebben bewezen en nog steeds bewijzen. De hulpverleners en begeleiders helpen bij het vinden van deze beschermingsfactoren, begeleiden de gedetineerden bij het heropbouwen van hun sociaal netwerk en helpen hen in de zoektocht naar werk en geschikte huisvesting (Wong et al., 2019, p. 1020). De opvang en begeleiding binnen de halfway-houses draagt dus niet enkel bij tot een succesvolle re-integratie in de samenleving, maar creëert daarnaast ook nog sociale bindingen die op lange termijn de ex-gedetineerden ervan zullen weerhouden om terug het criminele pad op te gaan (Wong et al., 2019, pp. 1018-1020).

In hun recente onderzoek analyseerden Wong et al. (2019, p. 1029) negen empirische studies over halfway-houses in de VS. Hierbij onderzochten zij in welke mate de halfway-houses al dan niet bijdragen aan het terugdringen van recidive. Zij komen tot de vaststelling dat gedetineerden die een periode in een halfway-house doorbrachten minder kans hebben om te recidiveren dan gedetineerden die werden vrijgelaten zonder enige vorm van begeleidingsprogramma (Wong et al., 2019, p. 1030). Ook Seiter en Kadela (2003, p. 380) stelden in hun studie vast dat de halfway-houses een effectief initiatief zijn in de strijd tegen het terugdringen van recidive. Ondanks het feit

dat Wong et al. (2019) hun resultaten als noemenswaardig beschouwen, maken zij toch ook enkele kritische kanttekeningen. Zij geven aan dat hun studie niet duidelijk kan maken op basis van welke mechanismen de halfway-houses recidive verminderen (Wong et al., 2019, p. 1033). Daarnaast is er ook enige voorzichtigheid vereist bij het veralgemenen van deze bevindingen naar alle halfway-houses in de VS (Wong et al., 2019, p. 1034). Dit zou kunnen leiden tot foutieve conclusies gezien zij zich in deze analyse voornamelijk gefocust hebben op *'halfway out houses'*. Zoals hierboven reeds aangehaald doen immers niet alle halfway-houses dienst als transitiehuis, maar kunnen zij ook gebruikt worden als detentiehuis (Wong et al., 2019, p. 1034).

2.3. Noorwegen

Een laatste *'good practice'* uit het buitenland is het Scandinavisch gevangenismodel. Dit gevangenismodel wordt voornamelijk gekenmerkt door haar gerichtheid op de re-integratie van gedetineerden en door het feit dat het de normalisering van het gevangenisleven laat primeren, aldus Pratt en Erikson (2011, p. 20). Het normaliseringsprincipe stelt, net zoals het principe in de Belgische Basiswet, dat het leven in de gevangenis zoveel mogelijk moet overeenstemmen met het leven in de maatschappij (Lappi-Seppälä, 2012, p. 98). Met dit verschil dat de vertaling van het normaliseringsprincipe binnen het Belgische gevangeniswezen allesbehalve vlot verloopt (Claus, 2009, p. 39). In Scandinavië kent dit principe een grote aanhang wat volgens Hornum (1988, p. 66) onder andere te danken is aan de manier waarop de Scandinavische samenleving omgaat met criminaliteit. Criminaliteit wordt hier niet louter gezien als de schuld van het individu, maar de samenleving wordt voor een stuk mee verantwoordelijk geacht. Daarnaast heerst er volgens Hornum (1988, p. 66) ook een algemene overtuiging dat de gevangenisstraf zeer ingrijpend is en een grote impact heeft op het leven van gedetineerden en hun familie. Het merendeel van de bevolking is het erover eens dat een gedetineerde de kans moet krijgen om zijn fout te herstellen om vervolgens op een humane manier terug te re-integreren in de samenleving.

In dit deel wordt binnen het Scandinavisch gevangenismodel gefocust op het gevangenisstelsel in Noorwegen. De moderne gevangenis in Noorwegen spreken de laatste jaren tot de verbeelding omdat zij naast hun inzet op normalisering en een humaan detentiebeleid binnen de gesloten inrichtingen, vanaf de jaren zeventig ook bekend werden door de uitbouw van (half)open gevangenis (Pratt, 2008, pp. 122-23). Om het normaliseringsprincipe zo goed mogelijk te kunnen waarborgen werden er kleinere, penitentiaire inrichtingen gebouwd die plaats bieden aan

gemiddeld veertig gedetineerden per gevangenis (Pratt, 2008, p. 132). Door deze kleinschalige gevangenissen te bouwen in de buurt van stedelijke centra wordt geprobeerd om de kloof met de samenleving zo klein mogelijk te maken. Het open en flexibele regime dat hier wordt gehanteerd, biedt kansen aan gedetineerden om hun contacten met de samenleving, familieleden, hun sociaal netwerk of mogelijk nieuwe werkgevers te onderhouden.

Pratt en Erikson (2011, p. 8) stellen vast dat Scandinavische gevangenissen vaak opvallen omwille van hun kleinschaligheid, wat kenmerkend is voor zowel het Scandinavisch als voor het Noors gevangenismodel. Het merendeel van de Noorse gevangenissen beschikt over een capaciteit van gemiddeld zeventig plaatsen wat naar Noorse normen beschouwd wordt als een grote gevangenis (Pratt & Erikson, 2011, p. 8). De kleinere, (half)open inrichtingen daarentegen bieden plaats aan gemiddeld veertig gedetineerden (Pratt, 2008, p. 132). Deze kleinschaligheid heeft volgens Johnsen, Granheim en Helgesen (2011, p. 519) een belangrijke invloed op het leven binnen de gevangenis. Zo wijst hun onderzoek uit dat het morele klimaat, de veiligheid en de levenskwaliteit duidelijk hoger liggen in kleinschalige gevangenissen. Dit is onder meer te danken aan het feit dat kleinschaligheid het gevangenispersoneel de mogelijkheid biedt om hun relatie met de gedetineerden op een meer persoonlijk manier in te vullen. Dit heeft een positieve invloed op het sociale leefklimaat binnen de gevangenis wat op zijn beurt bevorderlijk is voor de rehabilitatie en re-integratie van gedetineerden (Johnsen et al., 2011, p. 517).

Vander Beken (2014, p. 14) heeft in het kader van zijn onderzoek de Noorse gevangenis van Kroksrud bezocht. Dit is een gevangenis met een capaciteit van ongeveer zestig gedetineerden die er het laatste deel van hun straf doorbrengen. Het karakteristieke aan deze gevangenis is dat zij open en minder beveiligd zijn, om zo de re-integratie naar de maatschappij te bevorderen. Vander Beken (2014, p. 15) verduidelijkt dat Noorwegen werkt volgens een systeem waarbij gedetineerden tegen het einde van hun detentieperiode overgeplaatst worden naar laag beveiligde of zelfs open gevangenissen. Dit is een omgeving die er zich beter toe leent om de klemtoon te leggen op de terugkeer van gedetineerden naar de maatschappij. Net zoals meerdere Noorse gevangenissen ligt Kroksrud in een bos en dus redelijk afgelegen van de samenleving. Ondanks de locatie wordt er toch geprobeerd om de nabijheid met de samenleving te versterken door activiteiten te organiseren buiten de gevangenis of door de gedetineerden diensten te laten vervullen ten voordele van de samenleving (Vander Beken, 2014, p. 16). Het zijn dergelijke

humane detentievormen die volgens Kruize (2013, p. 93) op lange termijn resulteren in relatief lage recidivecijfers. Kristoffersen (2013, p. 175) wijst er in zijn onderzoek op dat in Noorwegen slechts 20% van de gedetineerden opnieuw een delict pleegt binnen de twee jaar na de vrijlating. Dit is onder meer te danken aan de humane behandeling die gewaarborgd wordt binnen deze kleinschalige gevangenissen.

Bovenstaande literatuur maakt duidelijk dat er verschillende gelijkaardige concepten terug te vinden zijn in het buitenland die doorheen de jaren hun meerwaarde hebben bewezen. In het volgende en laatste deel van de literatuurstudie wordt specifiek gekeken naar het concept van de transitiehuizen in België, meer bepaald het transitiehuis in Mechelen. Voor de oprichting van dit pilootproject heeft men veel inspiratie gehaald bij gelijkaardige buitenlandse projecten zoals hierboven beschreven.

Hoofdstuk 3: Pilootproject Mechelen: samenwerking in theorie

In dit laatste deel van de literatuurstudie wordt eerst uitgelegd wat een transitiehuis precies is. Vervolgens worden de basisprincipes beschreven en tot slot wordt er gekeken naar de juridische omkadering van de transitiehuizen, waarbij vooral wordt toegelicht hoe de samenwerking tussen het transitiehuis in Mechelen en de gevangenis van Mechelen theoretisch geregeld is.

3.1. Definiëring van het concept ‘transitiehuis’

De termen ‘Transitiehuis’ en ‘Detentiehuis’ worden vaak door elkaar gebruikt, hoewel deze twee termen niet hetzelfde betekenen. Volgens Janssens (2014, p. 90) hebben detentiehuizen de bedoeling om de volledige detentieperiode binnen de gevangenis te vervangen. Transitiehuizen daarentegen zijn ook detentiehuizen, maar een verblijf in het transitiehuis wordt beschouwd als een strafuitvoeringsmodaliteit die wordt toegekend aan specifiek geselecteerde gedetineerden die zich in de laatste fase van hun detentieperiode bevinden.⁷ De huidige straftijd blijft dus doorlopen, maar gedetineerden krijgen de kans om enkel het laatste deel van hun straf op een alternatieve wijze te voltrekken. Hans Claus vat dit als volgt samen: “transitiehuizen zijn detentiehuizen, ingezet in de laatste fase van de detentie.”⁸ Claus en Gryson (2017, p. 22) brengen nog een extra

⁷ Art. 9/3, §1 Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006.

⁸ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr. 54-2969/003, p. 80.

nuance aan en beschrijven transitiehuizen als ‘open’ detentiehuizen die erin gespecialiseerd zijn om intensief de reclassering van gedetineerden voor te bereiden door hen stapsgewijs te integreren in de samenleving. Deze integratie gebeurt op verschillende levensdomeinen zoals werk, wonen, sociaal netwerk en persoonlijke en maatschappelijke oriëntatie. Het verschil tussen de voorbereiding op de re-integratie in het transitiehuis en binnen de gevangenis is dat het transitiehuis de gedetineerden intensief begeleidt en ondersteunt bij hun eerste stappen in de vrije samenleving. In de gevangenis daarentegen is er vaak een gebrek aan dergelijke intensieve begeleiding.⁹ Maes (2008) benadrukt met zijn onderzoek dat er nood is aan een goed systeem dat gedetineerden intensief begeleidt en gecontroleerd laat terugkeren naar de samenleving. Nu wordt de overgang van een leven in onvrijheid naar een leven in de vrije buitenwereld nog vaak als abrupt ervaren door gedetineerden.¹⁰ Het hoofddoel van een transitiehuis is om deze grote overgang van een hoog beveiligde en gereguleerde wereld binnen de gevangenis naar een bestaan in volledige vrijheid gecontroleerd te laten verlopen. Het transitiehuis kan dus gezien worden als een tussenstap in het overgangsproces van opsluiting naar invrijheidsstelling.¹¹

3.2. Basisprincipes transitiehuizen

3.2.1. Kleinschaligheid

Het aspect dat het meest eruit springt bij de eerder besproken buitenlandse detentieprojecten is de kleinschaligheid. Het transitiehuis behoort met haar capaciteit van twaalf tot maximum zeventien plaatsen zeker tot deze categorie.¹² Johnsen et al. (2011, pp. 517-519) gaven eerder al aan dat er een duidelijke relatie bestaat tussen de omvang van een gevangenis en het sociaal klimaat binnen de gevangenis. Kleinschaligheid is onder meer bevorderlijk voor de band tussen de personeelsleden en de gedetineerden (Johnsen et al., 2011, p. 517). Janssens en Beyens (2009, p. 11) wijzen erop dat een goede band een belangrijke troef is die bijdraagt aan een succesvolle terugkeer van gedetineerden naar de samenleving. Volgens Van der Velpen (2013, p. 32) zijn het dergelijke kleinschalige detentievormen, zoals transitiehuizen, die de mogelijkheid bieden om

⁹ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr. 54-2969/003, p. 76.

¹⁰ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr.54-2969/001, p. 57.

¹¹ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr.54-2969/001, p. 57.

¹² Art. 3 Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019.

deze troef uit te spelen. De kleinschaligheid biedt namelijk meer ruimte om de relatie tussen gevangenispersoneel en gedetineerden op een persoonlijke manier in te vullen, wat niet enkel voordelig is voor gedetineerden, maar ook de samenwerking tussen personeelsleden en directie bevordert, zo stelt Beyens (2013, p. 24). Op basis van verschillende buitenlandse onderzoeken stelde zij immers vast dat kleine organisaties, en dus ook kleinschalige transitiehuizen, flexibeler en dynamischer zijn. Binnen dergelijke organisaties zou er minder sprake van bureaucratie zijn en is er een korte communicatielijn tussen het personeel en de directie wat resulteert in nauwere relaties tussen deze verschillende niveaus.

3.2.2. *Differentiatie*

Transitiehuizen hebben nood aan voldoende differentiatie en dit zowel op vlak van veiligheid als inzake de aanpak van gedetineerden en het invullen van hun specifiek programma.¹³ Dit kan gekoppeld worden aan de behoefte om op maat te werken met gedetineerden.¹⁴ Opdat het transitiehuis op een effectieve manier kan bijdragen aan een geslaagde maatschappelijke re-integratie dient de aanpak van de transitiehuizen steeds afgestemd te worden op de problematiek en mogelijkheden van gedetineerden. Volgens Bosker (2014, p. 97) is een gedifferentieerde aanpak nodig die specifiek inzet op de problematiek van elke gedetineerde en die zijn individuele detentieplan centraal stelt.

3.2.3. *Nabijheid*

Een derde en laatste aspect dat centraal staat binnen dit pilootproject is nabijheid. Dit is van groot belang om het principe van normalisering zo goed mogelijk te kunnen toepassen. Zoals Janssens (2014, p. 87) eerder stelde zijn de huidige Belgische gevangenis allesbehalve re-integratieve gevangenis. Doordat het transitiehuis het aspect van nabijheid centraal stelt, is het mogelijk voor de gedetineerden om terug contact te zoeken met hun sociaal netwerk. Dit verhoogt de normalisering binnen het transitiehuis en bevordert tevens de re-integratie. Beyens (2013, p. 22) voegt hieraan toe dat gedetineerden zo ook terug hun sociale rollen kunnen opnemen die hen bij aankomst in de gevangenis werden ontnomen. Verder wijst het onderzoek van Johnsen et al. (2011, p. 522) erop dat er binnen kleine gevangenis een hogere graad van tevredenheid heerst. Eén

¹³ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr.54-2969/001, p. 57.

¹⁴ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr. 54-2969/003, pp. 77-78.

van de verklarende factoren hiervoor is de vaak centrale ligging van dergelijke gevangnissen binnen de stadscentra, waardoor de gevangenis beter bereikbaar is en dit de contacten met familie en vrienden faciliteert. Hierdoor voelen de gedetineerden zich minder geïsoleerd wat de tevredenheid ten goede komt. Dat nabijheid ook centraal staat voor het transitiehuis van Mechelen blijkt uit de voorwaarde dat het transitiehuis geïmplementeerd dient te worden binnen een lokale leefgemeenschap.¹⁵ Claus benadrukt het belang van een goede verbinding met de samenleving aangezien het ook diezelfde samenleving is waarin gedetineerden zullen terugkeren.¹⁶ Het transitiehuis dient zowel fysiek als naar werking toe geïmplementeerd te worden in de samenleving.¹⁷ Deze integratie biedt de samenleving rond het transitiehuis de kans om te leren omgaan met de situatie en de (ex-)gedetineerden een plaats te geven in hun buurt (Werkgroep strategie de huizen vzw, 2017, p. 3). Daarnaast kunnen de gedetineerden ook in interactie treden met de buurt op basis van diverse activiteiten die hen voorbereiden op hun vrijlating (Werkgroep strategie de huizen vzw, 2017, p. 3).

Claus besluit dat voor dit project factoren zoals differentiatie, het kunnen werken op maat en een goede verbinding met de samenleving essentieel zijn om een betere detentie te garanderen en de kans op herval te helpen verminderen. Volgens Claus komen deze drie elementen pas optimaal tot hun recht in een kleinschalige context zoals die van de transitiehuizen.¹⁸

3.3. Pilootproject Mechelen

3.3.1 *Juridische basis*

Op 18 november 2016 werd het ‘Masterplan III: Detentie en internering in humane omstandigheden’ goedgekeurd. Dit kan beschouwd worden als het startschot van het pilootproject rond de transitiehuizen (Geens, De Block & Jambon, 2016). In dit plan ligt de focus onder meer op het terugkeren en opnieuw functioneren van gedetineerden in de samenleving (Geens et al., 2016). Hoewel dit doelstellingen zijn die al geruime tijd in de Basiswet staan, is er tot op heden

¹⁵ Art. 6 Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019.

¹⁶ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr. 54-2969/003, p. 77.

¹⁷ Art. 6 Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019.

¹⁸ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr. 54-2969/003, pp. 77-78.

nog steeds weinig gerichtheid op deze terugkeer (Claus, 2009, p. 39). Met dit Masterplan werd de basis gelegd voor de uitwerking van een kleinschaliger, humaner en gedifferentieerder detentiebeleid waarvan de transitiehuizen nu een vruchtbare voedingsbodem blijken te zijn (Geens et al., 2016). De noodzakelijke juridische basis voor deze pijler van het Masterplan III werd op 11 juni 2018 vastgelegd in de Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten (hierna ‘Wet externe rechtspositie’).¹⁹ Hiermee is in titel IV van de Wet externe rechtspositie het ‘Hoofdstuk IIbis: De plaatsing in een transitiehuis’²⁰ ingevoegd.²¹ De keuze om de plaatsing in een transitiehuis op te nemen in de Wet externe rechtspositie en niet in de Basiswet, die de interne rechtspositie van de gedetineerden regelt, wordt duidelijk weergegeven in het volgende citaat:

*Omdat deze capaciteit zich buiten de “klassieke” gevangenis situeert en doordat omwille van het principe van de nabijheid deze bovendien geïntegreerd dient te worden in het urbanistisch weefsel, is het toch eerder aangewezen deze plaatsing als een detentiemodaliteit van de uitvoering van de gevangenisstraf te beschouwen, eerder dan als een classificatiebeslissing.*²²

3.3.2 Publiek-private samenwerking

Voor de realisatie en uitbating van het transitiehuis heeft de overheid besloten om over te gaan tot een publiek-private samenwerking (FOD Justitie, 2018). De uitbesteding van overheidsdiensten op basis van een publiek-private samenwerking is niet nieuw in België, maar private partners betrekken bij de uitvoering van vrijheidsberovende straffen is wel een primeur. De strafuitvoering wordt niet volledig uit handen gegeven aangezien het transitiehuis functioneel verbonden blijft aan de gevangenis die bij plaatsing van de gedetineerden wordt aangeduid om het detentiedossier te beheren.²³ Het transitiehuis blijft deel uitmaken van het gevangeniswezen doordat de

¹⁹ Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006.

²⁰ Art. 9/1-9/3 Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006.

²¹ Art. 68-79 Wet 11 juli 2018 houdende diverse bepalingen in strafzaken, *BS* 18 juni 2018.

²² Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr.54-2969/001, p. 58.

²³ Art. 36 Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019.

partnergevangenis de regie behoudt over de plaatsing.²⁴ Toch is het uniek omdat de tewerkstelling van het personeel niet langer gebeurt door FOD Justitie, maar is toegewezen aan de private organisatie G4S (G4S Belgium, 2018). G4S werkt hiervoor samen met de Nederlandse organisatie Exodus die jarenlange ervaring heeft met re-integratie van (ex-)gedetineerden (Exodus Nederland, 2019, par. 3). In tegenstelling tot een gevangenis worden de gedetineerden, of beter deelnemers, binnen het transitiehuis intensief begeleid door sociale werkers, psychologen en criminologen die tewerkgesteld worden door G4S (Geens, 2020, par. 7).

3.3.3. *Verdeling verantwoordelijkheden*

Dat de overheid voor dit project samenwerkt met een private partner betekent echter niet dat zij al haar verantwoordelijkheden over dit deel van de strafuitvoering uit handen geeft. In het Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis (hierna ‘Koninklijk Besluit van 22 juli 2019’)²⁵ is de samenwerking en de verdeling van de verantwoordelijkheden tussen het transitiehuis en de partnergevangenis juridisch vastgelegd. Het is onder meer via de partnergevangenis dat de overheid zich nog steeds kan inlaten met de strafuitvoering binnen het transitiehuis.

Uit het Verslag aan de Koning, dat meer toelichting geeft bij het Koninklijk Besluit van 22 juli 2019, blijkt dat een nauwe samenwerking tussen de gevangenisdirecteur en de verantwoordelijke van het transitiehuis fundamenteel is om de plaatsing te doen slagen.²⁶ Deze samenwerking creëert verschillende nieuwe verantwoordelijkheden. Om te beginnen komt het dagelijks beheer van het transitiehuis enkel toe aan de verantwoordelijke van het transitiehuis²⁷ die tevens optreedt als contactpersoon voor de gevangenisdirecteur.²⁸ Deze verantwoordelijke staat ook in voor het

²⁴ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr.54-2969/001, p. 58.

²⁵ Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019.

²⁶ Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019.

²⁷ Art. 35, 1^e lid Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019.

²⁸ Art. 35, 2^e lid Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019.

overleg met en de verslaggeving aan de gevangenisdirectie.²⁹ Ook het individuele plaatsingsplan³⁰ van de deelnemer, waarbij gefocust wordt op diens specifieke noden, vereist een doorgedreven samenwerking.³¹ Dit plan stippelt het re-integratietraject uit dat inzet op belangrijke levensdomeinen zoals huisvesting, tewerkstelling, sociaal netwerk en hun sociale rol in de samenleving (Werkgroep strategie de huizen vzw, 2017, p. 8). Voor de totstandkoming van dit plan werken de verantwoordelijke van het transitiehuis en de gevangenisdirecteur samen en dienen ze overleg te plegen met de betrokken deelnemer.³² Belangrijk hierbij is dat de betrokken partijen zich voornamelijk focussen op de toekomst van de deelnemer en niet op hetgeen er misgelopen is in het verleden. De betrokkenheid en verantwoordelijkheid van de gevangenisdirecteur komen ook duidelijk naar voren indien de voorwaarden van een beslissing tot plaatsing niet worden nageleefd.³³ Het is de verantwoordelijke van het transitiehuis die de gevangenisdirecteur hiervan op de hoogte brengt, maar het is de gevangenisdirecteur die de deelnemer terug moet opnemen in zijn gevangenis indien de Directie Detentiebeheer (hierna ‘DDB’) de beslissing tot plaatsing herroept.³⁴ Ook de maandelijkse verslaggeving door de verantwoordelijke van het transitiehuis vereist een nauwe samenwerking tussen beide instanties. Gedurende de volledige duur van de plaatsing moet de verantwoordelijke minstens eenmaal per maand een rapport overmaken aan de gevangenisdirecteur betreffende het verloop van de plaatsing.³⁵ Op deze manier wordt de partnergevangenis steeds betrokken bij het herstel en de re-integratie van hun gedetineerden.

²⁹ Art. 45 Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019.

³⁰ Art. 43, §1 Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019.

³¹ Art. 9/3, §2 Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006.

³² Art. 43, §1 Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019.

³³ Art. 12, §2bis Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006.

³⁴ Art. 12, §2bis, 4^e lid Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006; Punt 4.6 Collectieve brief n° 150 Piloottproject Transitiehuizen, *Directoraat-generaal EPI* 22 augustus 2019.

³⁵ Art. 44, 1^e lid Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019.

3.3.4. Statuut deelnemers

Eerder werd al kort aangehaald waarom de plaatsing in het transitiehuis in de Wet externe rechtspositie werd opgenomen en niet in de Basiswet.³⁶ Ondanks het feit dat de deelnemer niet in een gevangenis wordt geplaatst en de begeleiding niet gebeurt door penitentiaire beambten, dient dit toch gezien te worden als een “echte” detentie en behoudt de deelnemer het statuut van gedetineerde.³⁷ Het transitiehuis blijft deel uitmaken van de penitentiaire capaciteit met als verschil dat de gedetineerden hun gevangenisstraf ondergaan in een andere inrichting dan de gevangenis.³⁸

Dit betekent dat de plaatsing nog steeds als detentie beschouwd moet worden en dus niet verward mag worden met een toekenning van alternatieve modaliteiten van de strafuitvoering of een vervroegde invrijheidsstelling.³⁹ Alternatieve strafuitvoeringsmodaliteiten⁴⁰ of een vervroegde invrijheidsstelling⁴¹ wijzigen namelijk de aard en/of de duur van de straf en dit is niet het geval bij een plaatsing in het transitiehuis. Aangezien het hier nog steeds detentie betreft, betekent dit dat gedetineerden die bijvoorbeeld naar buiten willen om te solliciteren of voor andere activiteiten, dit enkel kunnen bekomen via uitgaansvergunningen of penitentiair verlof. De uitgaansvergunningen dienen steeds vergezeld te zijn van een met redenen omkleed advies van de gevangenisdirecteur aan de DDB die vervolgens beslist over de toekenning van deze vergunningen.⁴² Voor al hun activiteiten buiten het transitiehuis dienen de deelnemers dus een beroep te doen op een uitgaansvergunning zoals elke gedetineerde die nog in de gevangenis verblijft.⁴³ De bedoeling van het transitiehuis is om intensief te werken aan de terugkeer van de deelnemers in de maatschappij en om hen te faciliteren bij hun overgang naar een leven buiten de muren.⁴⁴ Om deze constructieve re-integratie te realiseren is een goede verbinding met de samenleving nodig en dit kan enkel als de deelnemers ook effectief de gelegenheid krijgen om zich geregeld naar buiten te begeven

³⁶ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr.54-2969/001, p. 58.

³⁷ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr.54-2969/001, p. 64.

³⁸ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr.54-2969/001, p. 58.

³⁹ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr.54-2969/001, p. 64

⁴⁰ Art. 21-23 Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006.

⁴¹ Art. 24-26 Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006.

⁴² Art. 10, §1, 1° lid Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006.

⁴³ Punt 4.4 Collectieve brief n°150 Pilotproject Transitiehuizen, *Directoraat-generaal EPI* 22 augustus 2019.

⁴⁴ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr.54-2969/001, p. 57.

(Janssens, 2014, p. 87). Voor de uitvoering van het plaatsingsplan is het onder meer noodzakelijk dat de deelnemers hiervoor uitgaansvergunningen toegekend krijgen om zo hun sociale re-integratie voor te bereiden.⁴⁵

Deze literatuurstudie maakt duidelijk dat er al heel wat onderzoek is verricht naar gelijkaardige projecten in het buitenland en de mogelijke slaagkansen ervan in België. Toch blijft er nog een grote nood aan kwalitatief onderzoek, meer bepaald naar het concept van het transitiehuis in de Belgische context. Kwalitatief onderzoek kan immers meer inzichten geven in de ervaring en beleving van de actoren die het nauwst betrokken zijn bij de samenwerking rond dit pilootproject (Bloomberg & Volpe, 2016, p. 38; Bryman, 2016, p. 466).

Deel 2: Onderzoeksdesign

Na de literatuurstudie volgt nu het eigenlijke empirische onderzoek. Eerst wordt de probleemstelling besproken met daarin ook aandacht voor de wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie van dit onderzoek. Hier vloeien tevens de onderzoeksvragen uit voort. Vervolgens wordt de onderzoeksmethode besproken waarbij volgende elementen aan bod zullen komen: de aard van het onderzoek, de steekproefmethode, de dataverzamelmethode alsook de data-analysemethode en de kwaliteit van het onderzoek.

1. Probleemstelling

De centrale doelstelling van deze masterproef is om een eerste verkennende studie uit te voeren naar de samenwerking rond het transitiehuis in Mechelen dat begin september 2019 als pilootproject is opgestart. De bedoeling is om eerst te onderzoeken wat de ervaringen zijn van de actoren van de partnergevangenis en het transitiehuis over de onderlinge samenwerking rond het pilootproject. Hierbij ligt de focus vooral op de verdeling van de verantwoordelijkheden, de communicatie tussen beide instanties en de samenwerking rond het re-integratieproces van de deelnemers. Het tweede aspect belicht de manier waarop de vereisten voor het pilootproject, die juridisch zijn vastgesteld, geïmplementeerd worden in de praktijk. Een derde en tevens laatste

⁴⁵ Punt 3.1 Collectieve brief n°150 Pilootproject Transitiehuizen, *Directoraat-generaal EPI* 22 augustus 2019.

aspect gaat na in welke mate dit project een meerwaarde kan vormen binnen het penitentiaire landschap.

Het transitiehuis van Mechelen is het eerste in zijn soort in België, maar het concept op zich is niet nieuw. Soortgelijke projecten bestaan al geruime tijd in andere landen waaronder Nederland, de VS en Noorwegen (Exodus Nederland, 2018, p. 4; Pratt, 2008; Wong et al., 2019). Aangezien het project in Mechelen het eerste is in België, betekent dit dat Belgisch wetenschappelijk onderzoek of Belgische bronnen eerder schaars zijn. Er bestaat in België nog geen wetenschappelijke analyse over de samenwerking die expliciet gebaseerd is op empirische en theoretische bevindingen en evenmin op inzichten uit de praktijk. Met deze masterproef wordt getracht om een eerste analyse te maken die de praktische inzichten kan toetsen aan het huidige juridische kader. Dit onderzoek kan eventueel dienen als aanvulling op en uitbreiding van de beperkte Belgische wetenschappelijke literatuur. Dit kan relevant zijn voor steden die overwegen om een transitiehuis op te richten en voor de organisaties die hieraan wensen mee te werken. Daarnaast kan dit ook een meerwaarde bieden voor beleidsmakers, politici en de huidige deelnemers aan het project.

Naast de wetenschappelijke relevantie van voorliggend onderzoek is het ook van belang om de maatschappelijke bijdrage te belichten. Onderzoek van Janssens en Beyens (2009, p. 11) suggereert dat er nood is aan een penitentiaire omwenteling in de massa-aanpak in grote gevangenissen naar een meer gedifferentieerd en humaan detentiebeleid op kleinere schaal. Het zijn dergelijke kleinschalige detentieconcepten, zoals het transitiehuis, die volgens Claus en Gryson (2017, pp. 22-23) aan deze noden tegemoet kunnen komen. Deze masterproef streeft ernaar om op basis van een eerste analyse van de samenwerking binnen het pilootproject een bijdrage te leveren aan de verdere implementatie van het project rond de transitiehuizen. De resultaten van dit onderzoek kunnen interessant zijn voor de verdere uitwerking en uitbreiding van dit concept.

De volgende drie onderzoeksvragen dienen als leidraad voor dit onderzoek en zullen ook worden beantwoord op basis van het uit te voeren onderzoek.

De onderzoeksvragen zijn als volgt:

1. Hoe wordt de samenwerking rond het pilootproject ervaren door de partnergevangenis en het transitiehuis?

- 1.1 Hoe worden de onderlinge verantwoordelijkheden verdeeld en ervaren?

- 1.2 Hoe wordt de communicatie binnen deze samenwerking ervaren?
- 1.3 Hoe wordt de samenwerking rond het re-integratieproces van de deelnemers ervaren?
2. Hoe wordt het juridische kader voor het transitiehuis in de praktijk ervaren?
 - 2.1 Hoe verhoudt het juridisch samenwerkingskader zich tot de samenwerking in de praktijk?
 - 2.2 Wat zijn de praktische ervaringen met het juridisch statuut van deelnemers?
3. In welke mate ervaren beide instanties, de partnergevangenis en het transitiehuis, het pilootproject als een meerwaarde binnen het penitentiaire landschap?

2. Onderzoeksmethode

In deze sectie worden de methodologische kwesties besproken zijnde de motivering van het onderzoeksparadigma, de wijze van steekproeftrekking, de methode van dataverzameling, de data-analyse en ter afsluiting de kwaliteit van het onderzoek.

2.1. Aard van het onderzoek

Doorheen dit onderzoek zullen de onderzoeksvragen beantwoord worden op basis van interviews met de actoren die het nauwst betrokken zijn bij het pilootproject. De keuze voor interviews geeft aan dat het hier zal gaan om een kwalitatief onderzoek. Deze keuze is onder meer ingegeven door het onderzoeksopzet dat als doel heeft om een beschrijving te geven van de eerste ervaringen met betrekking tot de samenwerking. Daarnaast wijst Bryman (2016, p. 466) erop dat de kwalitatieve onderzoeksmethode de mogelijkheid biedt om meer aandacht te besteden aan de persoonlijke perspectieven en standpunten van de respondenten. Bloomberg en Volpe (2016, p. 38) voegen hieraan toe dat een kwalitatief onderzoek ook toelaat om de visie van de respondenten meer in de diepte te begrijpen wat informatierijke en gedetailleerde antwoorden oplevert. Aangezien het een volledig nieuw project betreft, is er nog weinig tot niets geweten over de concrete ervaringen met betrekking tot het transitiehuis en de samenwerking hierrond. Om toch een duidelijk beeld van het project te kunnen schetsen is het daarom van belang om zoveel mogelijk gedetailleerde informatie te verzamelen. De focus van het huidige onderzoek betreft een eerder kleine steekproef van de onderzoekssubjecten. Miles, Huberman en Saldaña (2014, p. 27) wijzen er in hun onderzoek op

dat een kleine steekproef iets typisch is voor een kwalitatief onderzoek. De transitiehuizen in Mechelen en Edingen zijn tot nu toe de enige in België wat bijgevolg leidt tot een beperkt aantal respondenten, temeer daar enkel het transitiehuis van Mechelen zal bevraagd worden. Dat maakt dat dit onderzoek dus zal gebeuren op basis van een kleine steekproef waarbij een beperkt aantal respondenten meer in de diepte bestudeerd worden.

2.2. Steekproefmethode

De steekproef van dit onderzoek bestaat uit twee aspecten. Het eerste behandelt de steekproeftrekking waarbij de selectie van de onderzoekseenheden wordt verduidelijkt. Het tweede gaat in op het proces van de contactopname met de respondenten en de respons, wat uiteindelijk leidt tot de gerealiseerde steekproef.

2.2.1. Steekproeftrekking

De steekproeftrekking is volgens Miles, Huberman en Saldaña (2014, p. 27) een cruciaal element binnen het kwalitatief onderzoek dat voornamelijk zijn meerwaarde toont in de latere data-analyse. Doorgaans wordt kwalitatief onderzoek geassocieerd met een doelgerichte steekproef en dit zal ook het geval zijn in het huidige empirische onderzoek (Miles, Huberman & Saldaña, 2014, p. 27). Deze methode van steekproeftrekking laat toe om een selectie te maken van de meest interessante en betekenisvolle onderzoekssubjecten. Om een maximale variatie te bekomen binnen deze beperkte groep is het van belang om bewust respondenten te selecteren op basis van bepaalde specifieke criteria. Het type van doelgerichte steekproeftrekking dat gekozen wordt is de *'Expert sampling'* ofwel 'Deskundige steekproef' (Miles, Huberman & Saldaña, 2014, p. 28).

De onderzoekspopulatie omvat hier de gevangenisdirecteur van Mechelen, een medewerker van de lokale psychosociale dienst (hierna 'PSD') van Mechelen, de verantwoordelijke van het transitiehuis en de directeur van het transitiehuis. Er is bewust voor deze respondenten gekozen aangezien zij de hoofdactoren zijn die het nauwst met elkaar samenwerken binnen dit project en daardoor ook het best geplaatst om hun eerste ervaringen te delen. De keuze voor een deskundige steekproef is gebaseerd op het feit dat het onderzoek vooral zal peilen naar deze genoemde ervaring en expertise. De term *'expert'* of 'deskundige' wordt hier vrij breed geïnterpreteerd. Met 'deskundigheid' wordt hier verwezen naar het feit dat de betrokken actoren bij dit pilootproject

vrijwel de enigen zijn met concrete ervaringen hieromtrent. Daarom vormt hun deskundigheid de basis van dit onderzoek en lijkt de methode van de deskundige steekproef de meest geschikte. Miles, Huberman en Saldaña (2014, p. 28) voegen hier nog aan toe dat deze methode vaak wordt aangewend bij onderzoeken waarbij er nog weinig tot geen empirisch materiaal voorhanden is, zoals in het huidige onderzoek het geval is.

2.2.2. *Contactopname en respons*

Einde januari 2020 werd er voor het eerst via e-mail contact gezocht met FOD Justitie met de vraag voor medewerking van het transitiehuis aan het onderzoek. Hierop heeft een contactpersoon van FOD Justitie de contactgegevens van de directeur van het transitiehuis doorgestuurd. Vervolgens is er een kortstondig contact geweest via e-mail met de directeur betreffende de bereidheid tot medewerking aan de interviews. Aangezien het project zich nog in een opstartfase bevindt, leek het volgens de directeur vrij complex om de volle medewerking aan het onderzoek te verlenen. Deze informatie werd teruggekoppeld naar de promotor van deze masterproef. De promotor heeft zijn contactpersonen binnen het transitiehuis en de gevangenis van Mechelen aangesproken. Vanuit de gevangenis kwam vrij snel een positieve respons en was er bereidheid tot medewerking bij het inrichtingshoofd van de gevangenis en een medewerker van de psychosociale dienst. Om toegang tot de gevangenis te verzekeren was het noodzakelijk om via FOD Justitie een toelating aan te vragen. Deze werd ook vrij snel verkregen. Vanuit het transitiehuis kwam de vraag om enige vorm van inspraak te hebben bij het uitzetten van het onderzoek. Er werd een afspraak gemaakt voor een telefoongesprek om meer toelichting te geven bij het precieze opzet van dit onderzoek. Na dit gesprek heeft ook het transitiehuis toestemming verleend om mee te werken aan het onderzoek en stelde de verantwoordelijke en de directeur van het transitiehuis zich beschikbaar voor een interviewafname.

2.3. *Dataverzameling*

Om een antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvragen worden er door middel van interviews data verzameld. Aanvankelijk was het de bedoeling om zoveel mogelijk een beroep te doen op 'face to face' gesprekken met de respondenten, maar door de huidige coronacrisis (COVID-19) is dit praktisch niet haalbaar. Daarom werd er gekozen om interviews af te nemen via skype. Een van de voordelen van een skype-interview is volgens Bryman (2016, p. 492) dat dit tijds- en

kostenbesparend kan zijn voor beide partijen. Hoe dan ook brengt dit ook nadelen met zich mee. Volgens Bryman (2016, p. 492) is skype niet de ideale methode voor lange interviews. Bovendien kunnen er zich netwerkproblemen voordoen die de kwaliteit van het interview zouden kunnen verstoren. De huidige coronaproblematiek biedt echter niet veel marge voor alternatieven. Het is dus van belang om bewust te zijn van de mogelijke nadelen van deze methode en hier zo goed als mogelijk mee om te gaan.

Zoals gesteld door Bryman (2016, p. 466) zijn interviews uitermate geschikt om te peilen naar de ervaringen van de respondenten aangezien interviews toelaten om de persoonlijke perspectieven en standpunten grondiger te kunnen inschatten. Voor dit onderzoek is het van belang om de individuele ervaring en mening van de respondent grondig te beschrijven. Daarnaast is deze dataverzamelmethode flexibel van aard wat maakt dat de interviewer de mogelijkheid heeft om verder in te spelen op antwoorden van de respondent en waar nodig om verduidelijking kan vragen (Bryman, 2016, pp. 467-468). Baarda en van der Hulst (2016, p. 121) waarschuwen voor de eventuele gevoeligheid van bepaalde onderzoeksonderwerpen. Hierdoor kan namelijk tijdens de dataverzameling het probleem van sociale wenselijkheid optreden (Baarda & van der Hulst, 2016, p. 121; Bijleveld, 2015, p. 237). Zoals eerder aangehaald bevindt het project zich in een opstartfase en is de samenwerking voor beide instanties nieuw. Ze hebben er alle belang bij dit project te doen slagen. Vanzelfsprekend is het dus niet gemakkelijk om al concrete uitspraken te doen over het verloop van de samenwerking. Beide instanties willen elkaar niet in een slecht daglicht plaatsen. Om te vermijden dat dit leidt tot enige terughoudendheid of sociaal wenselijke antwoorden wordt er geopteerd voor een open en voorzichtige vraagstelling. Aangezien de onderzoeksgroep eerder beperkt is en de functies dermate specifiek zijn, is het haast onmogelijk om de respondenten volledige anonimiteit te garanderen. Zij zullen echter niet met naam vermeld worden, maar de kans is reëel dat uit de resultaten kan worden afgeleid welke respondenten aan het woord zijn. De respondenten worden hiervan op de hoogte gebracht en zij krijgen de keuze om de masterproef eventueel onder embargo te laten plaatsen. Hierdoor kan het onderzoek niet zichtbaar gemaakt worden voor derden. Geen van de respondenten wenst van deze mogelijkheid gebruik te maken. Daarnaast is het ook van belang om conclusies voorzichtig te formuleren. Het project bevindt zich nog in een beginfase en voor beide instanties is het nog zoeken naar een optimale samenwerking. Daarom mogen geen voorbarige conclusies getrokken worden.

Er wordt gebruik gemaakt van een half-gestructureerd interview. Hierbij worden de beginvragen op voorhand opgesteld, maar blijft de antwoordsectie wel open. Dit betekent dat de respondent vrij is in het formuleren van zijn antwoorden op de vragen (Baarda & van der Hulst, 2016, p. 41). Deze vorm van interviewen laat toe om tijdens het interviewen enige variatie aan te brengen in de volgorde en inhoud afhankelijk van wat er door de respondenten wordt aangehaald. Ook wordt er ruimte gelaten om door te vragen, wat de kans biedt om in te pikken op antwoorden van de respondenten en op deze manier rijke, diepgaande data te verwerven (Rapley, 2004, p. 18). De interviewleidraad is te vinden in bijlage 1. Er is bewust gekozen voor een half-gestructureerd interview omdat het van belang is om dezelfde informatie te verkrijgen van alle respondenten. Op deze manier wordt er standaardisatie aangebracht in het interview wat de mogelijkheid biedt om achteraf na te gaan in welke mate de ervaringen met betrekking tot de samenwerking al dan niet overeenkomen.

Wat betreft het eigenlijke interviewschema worden er eerst een aantal algemene gegevens bevraagd met betrekking tot de functie van de respondent binnen de betrokken instantie. Vervolgens wordt er gericht gevraagd naar de rol die hun instantie speelt met betrekking tot de transitiehuizen. Daarna wordt er gevraagd naar de samenwerking tussen het transitiehuis en de gevangenis. Hierbij wordt er dieper ingegaan op de samenwerking met betrekking tot de verantwoordelijkheden en beslissingsbevoegdheden, de contact- en overlegmomenten en de vooropgestelde doelstellingen van het transitiehuis. Verder wordt er ook gekeken naar de samenwerking van de partnergevangenis en het transitiehuis met de DDB. Tot slot wordt er gepolst in welke mate het transitiehuis een meerwaarde vormt voor zowel de betrokken instantie als voor de deelnemers. Hierbij wordt gepeild naar punten waarop de samenwerking volgens de betrokken actoren al goed verloopt en naar punten die nog voor verbetering vatbaar zijn.

2.4. Data-analyse

Alvorens een analyse te maken van de interviews zullen deze eerst getranscribeerd worden om zo het analyseproces te vergemakkelijken. De audio-opnames van de interviews worden volledig uitgeschreven volgens het Verbatim-principe. Deze interviewtranscripties worden vervolgens geanalyseerd aan de hand van het softwareprogramma Nvivo. Dit programma helpt om de data te organiseren en de data-analyse op te delen in verschillende fases. Hierdoor blijft het overzicht bewaard tijdens het analyseproces (Bryman, 2016, p. 602). Eerst wordt er een structuur gezocht

doorheen de verschillende interviews op basis van de elementen die opgenomen zijn in de interviewleidraad. Dit is de fase van het ‘open coderen’ waarbij volgens Mortelmans (2007, p. 356) de data worden opgedeeld in kleine fragmenten waaraan een code wordt toegekend. Vervolgens wordt er in de fase van het ‘axiaal coderen’ een structuur aangebracht binnen deze lange lijst van codes (Mortelmans, 2007, p. 389). Al deze afzonderlijke elementen worden samen geanalyseerd en hierbij ligt de focus op de concepten die centraal staan in dit onderzoek. De laatste fase betreft het selectief coderen. Hierbij worden alle concepten samengebracht, wordt er gezocht naar relaties tussen de concepten en zal getracht worden om een antwoord te formuleren op de onderzoeksvragen (Mortelmans, 2007, p. 413). Om betekenis te geven aan de verzamelde data zal er gebruik worden gemaakt van ‘*Counting*’. Op basis van deze methode wordt geteld hoe frequent de respondenten positieve of negatieve ervaringen aanhalen, wat helpt om voorzichtig conclusies te kunnen trekken over algemene ervaringen met betrekking tot het project (Sandelowski, 2001, p.231). Het is belangrijk om de verzamelde data te testen en te bevestigen. Aangezien de onderzoekspopulatie zeer beperkt is, is het haalbaar om bij twijfel of onduidelijkheid terug te koppelen naar de respondenten om feedback te vragen over hun antwoorden (Miles, Huberman en Saldaña, 2014, p.306). Tot slot is het ook van belang om erop te wijzen dat alle opnames en notities van de cases verwijderd worden na afronding van het onderzoek. Ook zullen interviewtranscripties die geanalyseerd worden ten behoeve van de resultaten van dit onderzoek strikt vertrouwelijk blijven.

2.5. Kwaliteit van het onderzoek

Het is belangrijk om aandacht te besteden aan de kwaliteit van het onderzoek. Een kwaliteitsvol onderzoek kan onder andere bekomen worden door de validiteit en betrouwbaarheid te vergroten. De validiteit van het onderzoek gaat na of datgene wat het onderzoek behoort te meten ook daadwerkelijk gemeten wordt. De betrouwbaarheid van het onderzoek controleert of er precies en nauwkeurig gemeten is (Bijleveld, 2015, pp. 41-43). Er bestaan verschillende strategieën om deze validiteit en betrouwbaarheid te vergroten.

Wat betreft de validiteit wordt er gebruik gemaakt van datatriangulatie. Hierbij wordt een beroep gedaan op meerdere bronnen om naar de data te kijken. Silverman (2013, pp. 287-288) stelt dat wanneer iets door meerdere onafhankelijke bronnen bevestigd wordt, het logischerwijs meer valide is dan wanneer het door slechts één enkele bron bevestigd wordt. In dit onderzoek wordt er

een grondige documentanalyse uitgevoerd van de verschillende juridische samenwerkingskaders met betrekking tot het pilootproject. Een andere strategie die wordt toegepast is respondent validatie (Reason & Rowan, 1981, p. 248). Hierbij worden de resultaten na de data-analyse teruggestuurd naar de respondenten die dan de mogelijkheid hebben om na te gaan of alles correct geïnterpreteerd werd en die, indien nodig, nog extra opmerkingen kunnen toevoegen of aanpassingen kunnen doen. Op basis van de opmerkingen van de respondenten kunnen de onderzoeksresultaten eventueel nog verder verfijnd worden. Dit zorgt voor een extra bevestiging van de data (Reason & Rowan, 1981, p. 248).

Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te verhogen wordt ervoor gekozen om een zogenaamd auditspoor achter te laten (Silverman, 2013, p. 299). Hierbij worden alle methodologische keuzes transparant gedocumenteerd en gemotiveerd zodanig dat andere onderzoekers dit kunnen controleren indien zij het onderzoek willen reproduceren (Silverman, 2013, p. 299). Een tweede strategie die wordt toegepast om de betrouwbaarheid van het onderzoek te verhogen is om zo gedetailleerd mogelijk te transcriberen. Silverman (2013, p. 299) benadrukt dat het belangrijk is om interviews zo letterlijk mogelijk uit te typen. Tijdens de analyse en de rapportage van de data wordt er zoveel mogelijk vastgehouden aan hetgeen de respondent heeft verklaard tijdens de interviews en dit om zo weinig mogelijk een eigen reconstructie of interpretatie te maken van de interviews (Silverman, 2013, p. 299).

Deel 3: Resultaten

In dit deel worden de resultaten van het empirisch onderzoek weergegeven. De resultaten worden zo objectief mogelijk beschreven om ze vervolgens in de discussiesectie te koppelen aan de literatuur. Aangezien de onderzoekspopulatie beperkt is gebleven, twee respondenten van de partnergevangenis en twee van het transitiehuis, worden de resultaten voor elke respondent afzonderlijk besproken. Eerst worden de resultaten met betrekking tot de partnergevangenis besproken, vervolgens die van het transitiehuis.

1. De partnergevangenis van Mechelen

In dit deel komen de ervaringen van de actoren van de partnergevangenis van Mechelen aan bod. Eerst worden de ervaringen vanuit directiestandpunt besproken. Vervolgens wordt hetzelfde gedaan voor de lokale PSD van Mechelen.

1.1. Gevangenisdirectie

De ervaringen van de gevangenisdirecteur worden besproken aan de hand van verschillende aspecten. Eerst wordt er kort ingegaan op de rol die de gevangenisdirectie speelt binnen het pilootproject, vervolgens wordt er uitvoerig besproken hoe de gevangenisdirecteur de samenwerking ervaart met de het transitiehuis en ten slotte wordt besproken in welke mate de respondent het transitiehuis al dan niet als een meerwaarde beschouwt.

1.1.1. Rol directie binnen het pilootproject

Binnen het pilootproject houdt de gevangenisdirectie zich voornamelijk bezig met het administratieve beheer en de opvolging van de detentiedossiers van de deelnemers. Zelf omschrijft de respondent zijn taken voornamelijk als faciliterend en sanctionerend. Vooral in het begin van het pilootproject heeft hij eerder faciliterend opgetreden door zijn netwerk ten dienste te stellen van het transitiehuis. Hierbij heeft hij politiediensten en verschillende hulpverleningsdiensten rond de tafel gebracht om zo een connectie tussen het transitiehuis en desbetreffende diensten tot stand te brengen. Het sanctionerende aspect is een delicaat element voor de respondent aangezien dit soms moeilijkheden met zich meebrengt in de samenwerking. Deze taak voelt soms ondankbaar aan voor de respondent, wat verder nog uitvoerig besproken wordt. De mogelijkheid om deelnemers te sanctioneren is exclusief toegewezen aan de gevangenis. Dit deel van het beleid kan niet toegekend worden aan het transitiehuis aangezien zij geen beëdigde ambtenaren in dienst hebben. Een gevangenisdirecteur is wel een beëdigd ambtenaar en mag dus wel sanctionerende handelingen stellen.

1.1.2. Ervaren samenwerking met het transitiehuis

De gevangenis van Mechelen is niet de enige gevangenis die gedetineerden plaatst in het transitiehuis, ook andere gevangenissen kunnen hiervan gebruik maken. Alle deelnemers dienen

in elk geval, voorafgaand aan hun plaatsing, eerst via de gevangenis van Mechelen te passeren. Ook hun reclassering gebeurt via de gevangenis van Mechelen. In tegenstelling tot andere gevangenissen is de gevangenis van Mechelen als enige aangewezen als moederinrichting voor het beheer van alle detentiedossiers.

Tussen de partnergevangenis en het transitiehuis zijn er onderling heel wat afspraken gemaakt en verantwoordelijkheden verdeeld. Eén van de verantwoordelijkheden waarbij de partnergevangenis een trekkende rol speelt is de opstelling van het plaatsingsplan. De gevangenisdirectie geeft samen met de PSD en de gedetineerde een eerste aanzet voor de opstelling van dit plan waarna in een tweede fase het transitiehuis wordt betrokken. De onderlinge samenwerking bestaat voornamelijk uit het gezamenlijk opstellen van de doelstellingen die in het plaatsingsplan zullen worden opgenomen. Het is belangrijk dat de gedetineerde hierbij betrokken wordt, want indien hij niet akkoord gaat, kan de plaatsing niet doorgaan. Dit plan wordt vervolgens naar de DDB gestuurd, die finaal beslist of de plaatsing al dan niet kan plaatsvinden.

Een andere verantwoordelijkheid die bij de directie ligt is de toekenning van de uitgaansvergunningen, ook 'uitgangen' genoemd. Bij het begin van het project was bepaald dat de deelnemer voor elke uitgang een afzonderlijke vergunning diende aan te vragen. Dit creëerde een administratieve overlast bij de gevangenisdirectie, zo stelt de respondent. Daarom heeft hij samen met het transitiehuis beslist om het merendeel van de uitgangen in het plaatsingsplan op te nemen. Hierdoor hoeft niet meer elke uitgang afzonderlijk aangevraagd te worden en krijgt de deelnemer zelf ook inspraak in de beslissing van de uitgangen die hij in het plaatsingsplan wenst op te nemen. Momenteel dienen enkel nog occasionele uitgaansvergunningen, voor bijkomende activiteiten die niet in het plaatsingsplan zijn opgenomen, bij de directie te worden aangevraagd. Dat dit ook voor de deelnemer voordeliger is, blijkt uit een voorbeeld van de respondent: een deelnemer kreeg telefoon dat hij de volgende dag mocht komen proefdraaien in een supermarkt. Hiervoor was echter geen uitgaansvergunning aangevraagd en er was onvoldoende tijd om deze vergunning nog tijdig te verkrijgen waardoor de deelnemer de job heeft moeten weigeren. Hierop werd beslist om meer uitgaansvergunningen op te nemen in het plaatsingsplan om dergelijke situaties in de toekomst te vermijden.

Verder wijst de respondent op het belang van een nauwe samenwerking met de DDB op het vlak van uitgaansvergunningen. Een nauwe samenwerking helpt om kort op de bal te kunnen spelen bij

de aanvraag van occasionele uitgaansvergunningen. Hierbij is vooral de flexibiliteit en snelheid van de DDB bij de goedkeuring van uitgangen van belang. Voor gewone gedetineerden hanteert de DDB tijdslijnen die ruimer zijn, maar voor deelnemers in het transitiehuis is het van belang dat ze zich zo snel mogelijk kunnen beroepen op hun uitgangen. Het doel van het transitiehuis is om het leven van deelnemers zoveel mogelijk af te stemmen op het leven in de samenleving. Indien zij enkele dagen moeten wachten om naar buiten te mogen, blijft deze doelstelling een dode letter.

Daarom hecht de respondent veel belang aan het element ‘vertrouwen’ binnen de samenwerking. Wat hem betreft is het puur een kwestie van vertrouwen om het merendeel van de uitgangen in het plaatsingsplan te steken, wat betekent dat hij een stuk controle over de deelnemers uit handen geeft. De respondent heeft hier zelf voor gepleit omdat hij van het begin al een wederzijds vertrouwen voelde in de samenwerking tussen het transitiehuis en de partnergevangenis. Bovendien komt dit de gevangenisdirecteur zelf ook ten goede, want door de teugels hier iets te laten vieren heeft hij de werkdruk onder controle kunnen houden.

De respondent geeft ook aan dat de communicatie tussen de gevangenisdirectie en het transitiehuis beter loopt dan verwacht. Ongeveer drie keer per week is er rechtstreeks contact tussen de gevangenisdirectie en de verantwoordelijke van het transitiehuis. Deze rechtstreekse communicatie is deels afgebouwd, omdat de respondent het gevoel had dat er te veel naar hem gecommuniceerd werd. Operationele zaken worden gedelegeerd naar andere niveaus binnen de gevangenisdirectie en enkel bij echte knelpunten verloopt de communicatie nog rechtstreeks via de gevangenisdirecteur. Normaal gezien zijn er ook geregeld overlegmomenten waarbij de actoren fysiek samenkomen, maar door omstandigheden zoals stakingen in de gevangenis en de huidige coronaproblematiek heeft dit de afgelopen drie maanden niet kunnen plaatsvinden.

Over het algemeen is de respondent zeer enthousiast over hoe de samenwerking tot nu toe verloopt. Toch zijn er twee knelpunten die steeds terugkeren. Een eerste is de frictie tussen twee tegengestelde institutionele logica’s. Uit het volgende citaat blijkt duidelijk wat de respondent hiermee bedoelt:

En waar zit mijn frustratie vooral? Dat is het feit dat de mensen die binnen het transitiehuis werken vooral een invulling geven aan de samenwerking vanuit een hulpverleningsmodel. Dat is mooi en nobel, maar wij kijken eigenlijk vanuit de gevangnissen te veel vanuit een ‘veiligheidsdenken’ waar wij eigenlijk zeggen van: ‘Oké, we gaan optreden tegen iets dat

misloopt', terwijl dat hulpverlenersmodel eerder spreekt van: 'We gaan mensen kansen geven'.⁴⁶

De respondent benadrukt dat dit knelpunt niets te maken heeft met het concept van de transitiehuizen an sich, noch met de medewerkers ervan. De oorsprong van dit probleem is volgens hem eerder terug te vinden bij het centraal bestuur, de beleidsmakers die te weinig invulling hebben gegeven aan dit project. Wettelijk gezien is het project grondig uitgeschreven, maar er is te weinig nagedacht over de manier waarop dit project en de samenwerking hierrond in de praktijk moeten verlopen. Dit geeft de respondent het gevoel dat dit project te snel van start is gegaan zonder dat er een duidelijke beleidsvisie en uitgewerkte strategie achter zaten.

Op dit moment speelt de DDB geregeld een rol bij het verzoenen van de justitiële logica van de partnergevangenis met de welzijnslogica van het transitiehuis. Als de twee instanties er zelf niet uitkomen omwille van de botsende visies schuiven ze hun beslissing door naar de DDB die dan probeert om een compromis te vinden tussen deze twee tegenstrijdige logica's. De respondent pleit ervoor om dit knelpunt naar de toekomst toe weg te werken zodat ze dergelijke zaken niet meer dienen door te schuiven naar de DDB. Zijn voorstel is om een gemeenschappelijk werkingskader op te stellen dat naast het huidige wettelijke kader kan bestaan. Dergelijk kader moet de dagelijkse samenwerking beter stroomlijnen. Dit kader tot stand brengen is voor de respondent de grootste uitdaging die het pilootproject op dit moment vereist.

Bij gebrek aan een gemeenschappelijk werkingskader heeft de respondent het gevoel dat iedereen nog te veel terugplooit op zijn eigen logica wanneer er gezamenlijk beslissingen moeten worden genomen. De frustraties, zoals de respondent het noemt, die hieruit voortvloeien blijken ook uit volgend citaat:

En daar ga je mekaar, denk ik -verwijten is een groot woord- maar langs de ene kant denk ik dat wij de medewerkers van het transitiehuis beschouwen als te naïef, denk ik, hè...zo wordt dat dan benoemd door onze diensten en ik denk, omgekeerd gaat men ons benoemen als té repressief, hè... en dat is het moeilijke. Dat evenwicht dat kan je perfect vinden volgens mij, maar ge moet daar een deftig model voor hebben, want anders gaan mensen teruggaan op hun eigen model en daar botst het momenteel voor mij vooral.⁴⁷

⁴⁶ Respondent 1 (Directielid partnergevangenis)

⁴⁷ Respondent 1 (Directielid partnergevangenis)

Een voorbeeld van de respondent maakt duidelijk op welke manier deze logica's soms conflicteren. Twee deelnemers van het transitiehuis testten positief op corona en volgens de geldende regelgeving omtrent het coronavirus dient elke persoon die samenleeft met een besmet persoon zich twee weken in quarantaine te plaatsen. Desondanks kwam toch de vraag van het transitiehuis om de overige deelnemers naar buiten te laten gaan mits mondkapen. Vanuit een therapeutisch kader zou men kunnen redeneren dat de deelnemers zoveel mogelijk naar buiten moeten aangezien dit bevorderlijk is voor hun re-integratie. Vanuit juridisch standpunt achtte de respondent het echter absoluut onaanvaardbaar dat de deelnemers mogelijks medeburgers in gevaar zouden kunnen brengen door hen de straat op te laten gaan. In casussen zoals deze heeft de respondent het gevoel dat hij soms als "boeman"⁴⁸ moet optreden en hiermee de autoriteit en autonomie van het transitiehuis ondermijnt wat allesbehalve zijn bedoeling is.

Een tweede knelpunt dat volgens de respondent soms voor moeilijkheden zorgt is het statuut van de deelnemers in het transitiehuis. Een deelnemer die geplaatst wordt, is qua statuut nog altijd een gedetineerde. Juridisch gezien behoort hij dus tot dezelfde doelgroep als de gedetineerden die zich in de gevangenis bevinden. De moeilijkheden ontstaan vooral wanneer de gevangenisdirecteur sanctiemaatregelen moet nemen ten aanzien van een deelnemer. De respondent geeft een hypothetisch voorbeeld om dit te duiden. Stel dat er zich binnen het transitiehuis een incident rond drugsbezit voordoet, dan dient de directie sanctionerend op te treden. Het transitiehuis zal in dergelijke gevallen eerst voor een therapeutische maatregel kiezen die het re-integratieproces van de deelnemer zo weinig mogelijk verstoort. Het probleem is echter dat sommige deelnemers van het transitiehuis in contact staan met gedetineerden in de gevangenis, waardoor deze laatsten dus ook op de hoogte zijn van de gunstigere sanctieregeling die er heerst binnen het transitiehuis. Dit brengt geregeld onvrede met zich mee onder de gedetineerden in de gevangenis. Zij vinden het niet eerlijk dat er een verschillende sanctieregeling bestaat ondanks het feit dat ze juridisch gezien tot dezelfde groep behoren. Het is voor de respondent dan ook een moeilijke evenwichtsoefening om enerzijds de rust te bewaren binnen de gevangenis, en anderzijds het re-integratieproces van de deelnemers niet te veel te verstoren. Hier is het niet zozeer de justitiële logica die botst met de welzijnslogica van het transitiehuis, maar is het eerder de bestuurslogica die de gevangenisdirectie erop nahoudt. De respondent bedoelt hiermee dat zij als directie er ook rekening mee dienen te

⁴⁸ Respondent 1 (Directielid partnergevangenis)

houden welke weerslag bepaalde beslissingen kunnen hebben op de interne orde van de gevangenis.

1.1.3. Meerwaarde transitiehuis

Ondanks deze twee knelpunten beschouwt de respondent het pilootproject als een verrijking in zijn totaliteit. Voor de gedetineerden biedt dit een verruiming van heel het detentiegegeven, aangezien gedetineerden normaal gezien alleen maar zicht hebben op de gevangenis terwijl het transitiehuis hen nu ook perspectief biedt om een deel van hun detentie door te brengen in een context die veel nauwer aansluit bij de samenleving. Ook de detentieschade die gedetineerden kunnen ondervinden als gevolg van detentie kan in grote mate worden teruggedrongen met dit project. Hierbij verwijst de respondent vooral naar het feit dat een huis van een twaalfstal personen al veel van de detentieschade wegneemt ten opzichte van een massa-instituut waar ze met meer dan honderd gedetineerden moeten samenleven.

De respondent geeft aan dat zijn geloof in het project groot is, maar wijst er uitdrukkelijk op dat hij dit project steunt vanuit de visie dat dit een samengaan betekent met de klassieke gevangenschappen. Hij steunt dit niet vanuit de visie dat dit een detentieconcept kan zijn dat de gevangenschappen op termijn moet gaan vervangen. Voor hem is het een duidelijk “en-en-verhaal”⁴⁹ Vanuit het abolitionistische ideeëngoed klinkt vaak de roep om de gevangenschappen af te schaffen en te vervangen door concepten zoals transitiehuizen die dan dienst moeten doen als detentiehuis. De respondent is van mening dat dit een naïeve visie is, maar hij drukt wel zijn steun uit voor een versie waarin de gevangenschappen en transitiehuizen naast elkaar blijven bestaan

1.2. Psychosociale Dienst

In dit deel worden de ervaringen van de PSD besproken aan de hand van diverse aspecten. Vooreerst wordt de rol die de PSD speelt binnen het pilootproject toegelicht. Vervolgens wordt er uitvoerig besproken hoe de PSD de samenwerking ervaart met transitiehuis. Ten slotte wordt er gekeken in welke mate de respondent het transitiehuis al dan niet als een meerwaarde beschouwt.

⁴⁹ Respondent 1 (Directielid partnergevangenis)

1.2.1. Rol PSD binnen het pilootproject

De rol van de PSD binnen het pilootproject betreft voornamelijk onthaal, begeleiding, opvolging van en adviseren over gedetineerden die via de gevangenis van Mechelen geplaatst worden in het transitiehuis. Het is belangrijk om deze begeleiding niet te verwarren met de therapie die de deelnemers krijgen in het transitiehuis. Die zou namelijk kunnen botsen met de adviserende rol van de PSD met betrekking tot strafuitvoeringsmodaliteiten of eventuele vrijlatingen. In de protocollaire richtlijnen staat beschreven dat de deelnemers altijd eerst via de gevangenis van Mechelen passeren voordat ze geplaatst worden, maar in de praktijk verloopt dit anders, aldus de respondent. Indien er een nieuwe deelnemer in het transitiehuis wordt geplaatst, gaat de PSD zelf langs om zich voor te stellen en een eerste rapport op te maken van de deelnemer.

1.2.2. Ervaren samenwerking met het transitiehuis

De PSD werkt voornamelijk samen met het transitiehuis op vlak van adviesverlening voor of over de deelnemers. De PSD houdt zich niet zozeer bezig met de dagelijkse opvolging of begeleiding van de deelnemers, gezien dit tot het takenpakket behoort van de leef- en krachtcoaches van het transitiehuis. De respondent benadrukt, net zoals de respondent hierboven, de vlotte samenwerking met het transitiehuis en zegt dat er een cultuur heerst waarbij er veel wordt gecommuniceerd per mail of per telefoon. Wat betreft het plaatsingsplan en de uitgaansvergunningen wordt de PSD enkel in het begin betrokken. Zij stellen een grondige risicoanalyse op en bekijken wat toelaatbaar is. Indien er doorheen de plaatsingsperiode nog occasionele uitgaansvergunningen worden aangevraagd passeert dit niet meer via de PSD, tenzij de gevangenisdirectie de dienst expliciet om input vraagt.

De respondent benadrukt meermaals haar enthousiasme rond de samenwerking en bevestigt dat de concrete samenwerking goed zit, maar ook zij wijst op de frictie tussen de tegengestelde referentiekaders die worden gehanteerd binnen het transitiehuis en de partnergevangenis. De oorzaak hiervan beschrijft de respondent als volgt: “De frustraties komen voornamelijk voort uit twee instanties die vanuit het referentiekader, dat ze vanuit hun hoek moeten hebben, gewoon te verschillend naar de zaken kijken en die er ook nog beiden andere soorten verantwoordelijkheden

op nahouden.”⁵⁰ De respondent stelt dat de twee instanties met twee verschillende brillen naar dezelfde casus kijken. Dit leidt bijgevolg soms tot meningsverschillen en geeft de respondent het gevoel dat zij soms belerend als “schooljuffrouw”⁵¹ moet optreden ten opzichte van het transitiehuis. Ze staft dit ook met een voorbeeld: de PSD werd onlangs door de krachtcoach op de hoogte gesteld dat één van de deelnemers op zelfstandige basis werk verrichtte. In het plaatsingsplan staat echter uitdrukkelijk beschreven dat de deelnemers in loondienst moeten werken aangezien er anders weinig tot geen feedback kan komen van de werkgever over hun werkprestaties en aanwezigheden. Uiteindelijk bleek dat het transitiehuis hier al eerder van op de hoogte was en dat zij met de man op zoek waren naar een nieuwe job, terwijl ze hem in de tussentijd toch zijn werk lieten verderzetten. Uiteindelijk is de PSD tussengekomen en hebben ze duidelijk gemaakt dat dit in strijd is met het plaatsingsplan. De respondent wenst wel mee te geven dat dit niets te maken had met eventuele laksheid of onwetendheid van het transitiehuis, maar dat het transitiehuis vooral redeneerde vanuit het welzijn van de deelnemer en het voor zijn re-integratie niet bevorderlijk vond als hij zonder werk kwam te zitten. De respondent kan begrip opbrengen voor deze redenering, maar maakt duidelijk dat in dergelijke situaties voor de PSD de regels primeren en zij vooral handelen vanuit een justitiële logica.

Het verschil tussen de twee institutionele logica’s komt ook duidelijk naar voren wanneer het gaat over het statuut van de deelnemers. Aangezien de deelnemer zich juridisch gezien nog steeds in detentie bevindt, wordt zijn dossier toegewezen aan een lid van de PSD die de deelnemer begeleidt en opvolgt tijdens zijn plaatsing. Als deelnemer van het transitiehuis krijgt deze persoon ook een krachtcoach toegewezen die hem bijstaat in de uitwerking en opvolging van zijn individueel re-integratieplan. Dit maakt dat de deelnemer twee begeleiders heeft, die hem beiden opvolgen en begeleiden, maar elk vanuit een ander referentiekader. De respondent geeft aan dat het soms moeilijk is om tot een consensus te komen wat betreft de opvolging en begeleiding van de deelnemer. Zij is van mening dat voor een vlottere samenwerking de plaatsing in een transitiehuis gelijkgeschakeld zou moeten worden met een strafuitvoeringsmodaliteit waarbij de aard en/of de duur van de vrijheidsstraf wordt gewijzigd en waardoor de deelnemer niet langer valt onder het juridisch statuut van gedetineerde. De PSD zou dan nog enkel voorwaarden aan de deelnemer kunnen opleggen waaraan hij zich dient te houden tijdens zijn plaatsing, maar zou zich verder niet

⁵⁰ Respondent 2 (Medewerker PSD)

⁵¹ Respondent 2 (Medewerker PSD)

meer hoeven bezighouden met de concrete werking. De respondent wil hiermee niet zeggen dat dit plots alle problemen oplost, maar gelooft wel dat dit kan leiden tot minder botsingen tussen de verschillende referentiekaders.

1.2.3. Meerwaarde transitiehuis

Naar reclassering toe betekent het transitiehuis absoluut een meerwaarde voor de deelnemers, aldus de respondent, hoewel niet voor elke gedetineerde. Veel gedetineerden koesterden bij de oprichting van het project de hoop om geplaatst te kunnen worden, maar de respondent stelt vast dat niet elke gedetineerde hiervoor geschikt is. Dit heeft niets met het transitiehuis op zich te maken, maar eerder met het feit dat veel gedetineerden niet klaar worden geacht om met zulke mate van vrijheid om te kunnen gaan of zich in dergelijke leefgemeenschap te kunnen handhaven.

De respondent beschouwt het project zeker als een meerwaarde binnen het penitentiaire landschap en hoopt dat dit op termijn verder kan worden uitgebreid. Aanvankelijk had het transitiehuis een impact op de PSD in die zin dat hun werkdruk verhoogde, maar op dit moment ervaart de respondent die druk niet meer en schrijft zij dit toe aan de nieuwe manier van werken waaraan de PSD nog gewoon moest worden.

2. Het transitiehuis van Mechelen

In dit deel worden de ervaringen van de actoren van het transitiehuis van Mechelen behandeld. Eerst vanuit het standpunt van de verantwoordelijke van het transitiehuis, vervolgens vanuit dat van de directeur van het transitiehuis.

2.1. Verantwoordelijke transitiehuis

De ervaringen van de verantwoordelijke van het transitiehuis worden besproken aan de hand van verschillende aspecten. Eerst komt de rol die de verantwoordelijke van het transitiehuis speelt aan bod. Vervolgens wordt er uitvoerig besproken hoe de verantwoordelijke de samenwerking met de partnergevangenis ervaart en wordt er ook kort ingegaan op de samenwerking met Exodus Nederland. Om dan tot slot te eindigen met de meerwaarde van het transitiehuis volgens de betrokken respondent.

2.1.1. Rol verantwoordelijke binnen het pilootproject

Intern heeft de respondent de leiding binnen het transitiehuis over het team van stafleden dat bestaat uit leef- en krachtcoaches. Buiten het transitiehuis treedt zij op als verbindende factor in een breder samenwerkingsverband met enerzijds Exodus Nederland en anderzijds de samenwerkingspartners binnen België, waarvan de partnergevangenis de nauwst betrokken actor is. Het transitiehuis mag dus niet beschouwd worden als een op zichzelf staande entiteit.

2.1.2. Ervaren samenwerking met de partnergevangenis

De respondent beschouwt de samenwerking met de partnergevangenis al van in het begin als een boeiende uitdaging. Voor beide instanties gaat het om een heel nieuw project waar geen van beiden mee vertrouwd is. Ze beschouwt het werk dat zij verricht hebben en nog steeds verrichten als pionierswerk. Het transitiehuis en de partnergevangenis zijn het project gestart zonder een duidelijk praktisch kader dat de procedures beschrijft met betrekking tot de operationele samenwerking. Toch wil ze niet zeggen dat ze gestart zijn met een volledig wit blad, want er was wel een wettelijk kader voorhanden waarin het project uitgeschreven stond. Hoe dan ook is de grootste uitdaging volgens de respondent om deze wettelijke kaders te vertalen naar een praktijk die voor beide instanties nieuw is. Dit creëert voor de samenwerking een uitdagende situatie, maar naar aanvoelen van de respondent is er bij beide instanties meer dan voldoende motivatie om dit project samen uit te bouwen en te doen slagen.

De fundering van deze goede samenwerking is volgens de respondent de intensieve en open communicatie die er al van het begin was tussen het transitiehuis en de partnergevangenis. Zoals bij ieder proefproject lopen ook hier nog zaken mis, maar wat de respondent hierin positief verrast is de korte, directe lijn tussen haar en de gevangenisdirectie. Deze intensieve communicatie is van groot belang aangezien dit project permanent in beweging is en het continu bijgestuurd dient te worden door beide instanties.

De respondent wijst er ook op dat wederzijds vertrouwen cruciaal is voor een goede samenwerking. Eén van de doelstellingen van het transitiehuis is om de deelnemers zoveel mogelijk in contact te laten komen met de samenleving, wat doorgaans gebeurt door het toekennen van uitgaansvergunningen. Net zoals de respondent van de gevangenisdirectie reeds eerder aanhaalt, zegt ook deze respondent dat een groot deel van de uitgangen vastgelegd worden in het

plaatsingsplan. Dit geeft deelnemers een grotere vrijheid in de keuze wanneer ze deze uitgangen wensen te benutten. Deze vrijheid is enkel mogelijk door het vertrouwen dat de gevangenisdirecteur geeft aan het transitiehuis, want tenslotte ligt de eindverantwoordelijkheid voor het detentiedossier nog steeds bij hem. De gevangenisdirecteur heeft een stuk van de controle losgelaten met het oog op een succesvolle re-integratie van de deelnemer. Het zijn dergelijke toegevingen die ontstaan op basis van vertrouwen en die alle betrokken partijen ten goede komen. Het succes van dit project hangt daarom ook voor een groot stuk af van het wederzijds vertrouwen tussen beide instanties, aldus de respondent.

Een moeilijkheid binnen de samenwerking, die eerder ook al werd aangehaald door de twee bovenstaande respondenten, vindt de respondent de verschillende manier van denken en handelen van beide instanties. Naast het feit dat de samenwerking gekenmerkt wordt door een zoektocht op praktisch vlak, is er ook een zoektocht op visie-vlak, zo blijkt uit een citaat van de respondent: “Je zit natuurlijk met een gevangeniswezen waar er toch nog vaak, begrijpelijk ook, een eerder repressieve manier van kijken heerst. Als transitiehuis kijken we meer, of werken we meer vanuit een herstelgerichte visie.”⁵² De respondent noemt het liever geen knelpunt, maar ziet het eerder als een spanningsveld tussen de welzijnslogica en justitiële logica. Volgens de respondent komt deze spanning niet voort uit het pilootproject zelf, maar is het een gegeven dat eerder structureel ingebakken zit bij beide instanties. Hierdoor is het voor beide instanties geregeld zoeken naar compromissen voor een constructieve samenwerking.

Een ander aspect dat deze respondent eveneens als een uitdaging beschouwt, is het statuut van de deelnemers. Binnen het transitiehuis moet er immers een compleet nieuwe manier van werken worden toegepast op een groep die officieel nog steeds hetzelfde statuut heeft als de personen die in de gevangenis verblijven. De respondent ervaart dit niet zozeer als een uitdaging op vlak van samenwerking, maar ziet dit eerder als een uitdaging voor de deelnemers zelf. De respondent duidt dit met een voorbeeld van deelnemers die actief zijn op de reguliere arbeidsmarkt. Omwille van het coronavirus worden heel wat werknemers op technische werkloosheid gezet wat hen automatisch recht geeft op een uitkering. De deelnemers van het transitiehuis vallen echter niet onder deze wetgeving aangezien ze nog het statuut van gedetineerde hebben. Dit heeft tot gevolg dat, indien het bedrijf waarvoor zij werken niet in staat is om een voltijdse tewerkstelling aan te

⁵² Respondent 3 (Verantwoordelijke transitiehuis)

bieden, de deelnemers de dagen dat ze niet kunnen werken ook niet kunnen compenseren met technische werkloosheid. Een ander voorbeeld dat hierbij aansluit speelt zich af op het vlak van hulpverlening. Indien een persoon een beroep wil doen op drughulpverlening dient hij aangesloten te zijn bij een mutualiteit. Gedetineerden zijn echter niet aangesloten bij een mutualiteit en hebben geen RIZIV-nummer, wat tot gevolg heeft dat zij in principe geen beroep kunnen doen op de beschikbare hulpverlening. Dit zijn uitdagingen waarop in de toekomst een duidelijk antwoord geboden moet worden en dit kan volgens de respondent best door een aanpassing aan te brengen in het juridisch statuut van de deelnemer.

2.1.3. Samenwerking met Exodus Nederland

De respondent wees er eerder al op dat het pilootproject bestaat uit een samenwerkingsverband tussen verschillende partners. De uitbating van het transitiehuis is toegekend aan een samenwerkingsverband tussen G4S Care and Justice en Exodus Nederland. Exodus Nederland werd mee opgenomen in dit pilootproject omdat transitiehuizen al geruime tijd bestaan in Nederland waardoor het transitiehuis in Mechelen gebruik kan maken van hun jarenlange ervaring. De respondent wijst erop dat Exodus een belangrijke rol speelt in dit verhaal aangezien zij het inhoudelijk, methodisch kader aanreiken voor het transitiehuis. Exodus helpt het transitiehuis vooral bij het implementeren van dit kader en het correct toepassen ervan op de deelnemers.

Al dertig jaar maakt Exodus in hun transitiehuizen gebruik van een krachtgerichte methodiek. Doorheen de jaren hebben ze dit ook onderbouwd met wetenschappelijk onderzoek dat aantoont dat krachtgericht werken bijdraagt aan een daling van de recidivecijfers. Dit is ook waarom de respondent het zo belangrijk vindt dat Exodus betrokken wordt bij dit project. Deze betrokkenheid vertaalt zich voornamelijk in een directe communicatielijn tussen Exodus en het transitiehuis en geeft het transitiehuis de mogelijkheid om steeds hun hulp in te schakelen in geval van onduidelijkheden of twijfel over de aanpak van dit project.

2.1.4. Meerwaarde transitiehuis

Het transitiehuis is een tussenfase binnen de vrijheidsstraf die de overgang moet vormen naar de volgende fase. De respondent maakt duidelijk dat het transitiehuis niet mag beschouwd worden als een transitie naar volledige vrijheid, maar wel naar een volgende strafuitvoeringsmodaliteit. Ze

drukt het als volgt uit: “Eigenlijk is het uitgaansticketje uit een transitiehuis ofwel elektronisch toezicht ofwel een voorwaardelijke invrijheidstelling.”⁵³ De meerwaarde komt vooral tot uiting, zo stelt ze, op het ogenblik dat de deelnemers voor de strafuitvoeringsrechtbank (hierna ‘SURB’) moeten verschijnen voor de volgende stap in hun strafuitvoeringstraject. Tijdens hun verblijf is er intensief aan hun re-integratie gewerkt, hebben ze leren omgaan met vrijheid en hebben ze terug hun verantwoordelijkheden leren opnemen. Er worden hen veel opportuniteiten geboden en zij krijgen voldoende kansen om deze te grijpen, iets wat in de gevangenis niet altijd mogelijk is. De deelnemers kunnen zichzelf bewijzen tijdens hun plaatsing en kunnen aan de SURB tonen dat het niet enkel bij beloftevolle woorden blijft, maar dat zij de stap naar hun re-integratie in de samenleving ook al effectief hebben gezet.

2.2. Directeur transitiehuis

In dit laatste deel worden de ervaringen van de directeur van het transitiehuis belicht. Vooreerst wordt de rol die de directeur vervult in het pilootproject kort toegelicht. Vervolgens wordt uitvoerig besproken hoe de directeur de samenwerking met de partnergevangenis ervaart en tot slot wordt weergegeven in welke mate de respondent het transitiehuis al dan niet als een meerwaarde ervaart.

2.2.1. Rol directeur binnen het pilootproject

De respondent vormt samen met de verantwoordelijke van het transitiehuis de verbindende factor binnen het breder samenwerkingsverband van de transitiehuizen. De respondent geeft aan dat hij zich in een positie bevindt waarbij hij alles eerder vanuit een helicopterview volgt. Hiermee bedoelt hij dat hij niet zozeer betrokken is bij de lokale praktijk van de transitiehuizen in Mechelen of Edingen, maar zich eerder toelegt op de structurele samenwerking tussen het transitiehuis en de partnergevangenis.

2.2.2. Ervaren samenwerking met de partnergevangenis

De respondent ervaart de samenwerking met de partnergevangenis als uiterst constructief. Dit gevoel wordt vooral ingegeven door het feit dat aan het transitiehuis de ruimte wordt geboden om

⁵³ Respondent 3 (Verantwoordelijke transitiehuis)

hun specifieke methode en aanpak in de diepte uit te werken. Voor hun methodische aanpak hebben zij zich gebaseerd op de modellen van Exodus Nederland. Exodus heeft hen ook geholpen bij het opzetten van deze aanpak binnen de transitiehuizen in België. Aangezien deze manier van werken nieuw is in België is het van belang dat zij voldoende ruimte krijgen om deze in de praktijk uit te werken.

Verder is de respondent ook positief over de goede samenwerking met de partnergevangenis met betrekking tot alle operationele elementen die op dit moment nog verder worden uitgewerkt. Zo liggen er momenteel enkele operationele vraagstukken op de plank waarrond intensief samengewerkt wordt zoals het effect van uitgaansvergunningen op het transitiehuis in tijden van corona, de manier waarop de samenwerking rond uitgaansvergunningen verder geoptimaliseerd kan worden en de vraag hoe het plaatsingsplan er in de toekomst zal gaan uitzien. Al deze zaken dienen inhoudelijk nog verder te worden uitgediept en de procedures moeten nog grondiger worden uitgewerkt. De respondent ziet de samenwerking dan ook als een “work in progress”⁵⁴.

Hij beaamt, net zoals de andere drie respondenten, dat het hem ook opvalt dat het transitiehuis en de partnergevangenis soms nog te veel elk vanuit hun eigen referentiekader denken en handelen. Toch wenst hij te benadrukken dat hij dit niet beschouwt als ‘botsende’ institutionele logica’s. Om het met de woorden van de respondent zelf te zeggen: “Botsen is dat niet, want als het zou botsen dan heeft het al vonken gegeven en dat is nog niet het geval geweest. Wel is het een steeds terugkomende oefening, zowel voor het transitiehuis als voor de gevangenis.”⁵⁵ Hij legt dit uit aan de hand van een hypothetisch voorbeeld. Een gedetineerde verlaat de gevangenis met een uitgaansvergunning, maar keert twee uur te laat terug en blijkt op de koop toe ook nog dronken te zijn. Indien dergelijke situatie zich voordoet binnen de institutionele context van detentie treden er onmiddellijk verschillende procedures in werking en dreigt de gedetineerde zijn kansen op uitgangen in de toekomst te verliezen. De respondent stelt dat dit volstrekt begrijpelijk is binnen een instituut als de gevangenis waarbij de gevangenisdirectie rekening dient te houden met alle andere gedetineerden en waarbij er duidelijke procedures en sanctieprotocollen moeten worden gehanteerd. Het verschil is echter dat wanneer dergelijke situatie zich voordoet met een deelnemer van het transitiehuis dit iets anders ligt en er ook vanuit een ander referentiekader gehandeld dient

⁵⁴ Respondent 4 (Directeur transitiehuis)

⁵⁵ Respondent 4 (Directeur transitiehuis)

te worden. Binnen de context van het transitiehuis moet vermeden worden dat de gevangenisdirectie, die verantwoordelijk blijft voor het detentiedossier, louter vanuit haar eigen institutionele logica kijkt naar diezelfde casus. Wanneer zich zo een situatie voordoet, zo stelt de respondent, wordt er zowel van de gevangenisdirecteur als van directeur transitiehuis verwacht dat zij “meerzijdig partijdig”⁵⁶ zijn. Dit wil zeggen dat de gevangenisdirecteur moet proberen om zich mee te positioneren in het standpunt van het transitiehuis om zo vanuit dit standpunt samen te bekijken wat in deze casus de meest gepast maatregel is. De meest gepaste maatregel, vult de respondent aan, is een maatregel die zo min mogelijk het re-integratieproces verstoort en die de kans van de deelnemer op herval in criminaliteit zoveel mogelijk minimaliseert.

Waarom de respondent het geen botsing wenst te noemen, is omdat hij van mening is dat deze twee verschillende visies inherent verbonden zijn aan beide instanties. Zo stelt hij dat een gevangenisdirecteur die al jaren gewoon is om op zijn eigen justitiële manier met dergelijke situaties om te gaan, plots mee bevoegd wordt voor een project zoals het transitiehuis. Dit vereist een totaal nieuwe aanpak en dan is het logisch dat er veel gecommuniceerd en nagedacht moet worden rond de meest optimale gemeenschappelijke aanpak voor dergelijke casussen.

Als de respondent de vraag wordt gesteld of het statuut van de deelnemers van het transitiehuis, die juridisch nog steeds gedetineerden zijn, moet worden aangepast, antwoordt hij dat het niet zo ver gezocht moet worden als het aanpassen van statuten of wettelijke kaders. Zelf pleit de respondent eerder voor het operationeel maken van dat statuut en die wettelijke kaders. Hij beaamt dat het statuut vooral moeilijkheden meebrengt voor de gevangenisdirectie die beslissingen dient te nemen over eenzelfde doelgroep die zich in twee geheel uiteenlopende contexten bevindt. De gevangenisdirectie leidt een gevangenis van ongeveer honderdveertig gedetineerden die verwachten dat de directie handelt vanuit het principe ‘de wet is gelijk voor iedereen’ en reflexmatig is de directie ook geneigd om vanuit dit principe te handelen. De realiteit is echter dat het hier om een proefproject gaat dat pas zes maanden bezig is. Dit maakt dat het soms niet makkelijk is voor de gevangenisdirectie om aan te voelen tot waar hun discretionaire bevoegdheid reikt om invulling te geven aan dit speciale statuut van gedetineerden indien zich situaties, zoals

⁵⁶ Respondent 4 (Directeur transitiehuis)

hierboven beschreven, voordoen. De respondent gelooft niet dat dit zomaar kan worden opgelost met een juridisch kader wat duidelijk wordt uit volgend citaat:

Het grote risico is dat je denkt met het sleutelen aan een wettelijk kader dat je daarmee operationele problemen per definitie oplost. Daar geloof ik dus niet in. Ik denk dat heel wat operationele uitdagingen rond de transitiehuizen operationele oplossingen hebben.⁵⁷

De respondent is dus van mening dat er voor dergelijk situaties en problematieken, zoals het statuut van de deelnemers, beter eerst gekeken wordt naar de marge die het transitiehuis en de partnergevangenis hebben, welke de mogelijkheden zijn, wat het huidige kader is en welke discretionaire ruimte beide instanties hebben om binnen dat kader te zoeken naar operationele oplossingen die tegemoetkomen aan de geest van de wetgever.

De complexiteit rond het juridisch statuut van de deelnemers in termen van sociale zekerheid, zoals de verantwoordelijke van het transitiehuis eerder aanhaalde, werd hier echter niet besproken.

2.2.3. Meerwaarde transitiehuis

De respondent stelt vast dat het transitiehuis dankzij haar specifiek methodische aanpak inhoudelijk een meerwaarde vormt binnen het strafuitvoeringstraject. De methodische aanpak wordt gekenmerkt door een krachtgerichte methodiek die inzet op de verschillende levensdomeinen van de deelnemer, een krachtinventarisatie opmaakt en samen met de deelnemer nieuwe toekomstdoelen stelt. De meerwaarde van het transitiehuis hierin is dat het door deze aanpak een heel nieuw beeld van de deelnemer toevoegt dat in de vorm van een uitvoerig verslag kan worden meegenomen in zijn strafuitvoeringstraject. De respondent verwijst terug naar die twee tegengestelde logica's en stelt dat op deze manier het transitiehuis met haar krachtgerichte welzijnslogica ook iets extra toevoegt aan die justitiële logica. Deze aanpak levert bijkomende informatie op en zorgt voor een completer beeld van elke specifieke deelnemer. Dit is van belang voor de deelnemer op het ogenblik dat hij voor de SURB moet verschijnen, want dit zorgt ervoor dat de SURB zijn oordeel kan baseren op een meer volledige verslaggeving die alle aspecten belicht van de persoon die voor hen staat.

⁵⁷ Respondent 4 (Directeur transitiehuis)

Deel 4: Discussie

In dit onderdeel worden de resultaten teruggekoppeld aan de bevindingen uit de literatuur. Eerst wordt er gefocust op de samenwerking tussen de partnergevangenis en het transitiehuis. Hierbij worden de bevindingen van het empirisch onderzoek meer in de diepte bekeken, teruggekoppeld aan de bevindingen uit de literatuur en gezocht naar significante gebreken of hiaten. Vervolgens wordt op dezelfde manier tewerk gegaan, maar hier ligt de focus op de ervaren meerwaarde van het pilootproject. Daarna volgt er in dit onderdeel ook nog een reflectie over de beperkingen van het eigen onderzoek.

1. Terugkoppeling literatuur

1.1. Samenwerking tussen de partnergevangenis en het transitiehuis

In dit deel wordt eerst kort de algemene ervaring met betrekking tot de samenwerking besproken. Vervolgens wordt er uitgebreid ingegaan op de ervaren spanning tussen de institutionele logica's. Tot slot wordt er ook gekeken naar de complexiteit die het statuut van de deelnemers met zich meebrengt.

1.1.1. Algemene ervaring samenwerking

Op het eerste zicht geven de bevindingen uit het eigen onderzoek duidelijk aan dat er een algemene tevredenheid heerst onder de respondenten over dit pilootproject. Het project is een heel nieuw gegeven in België en al het werk dat hierin wordt verricht door de betrokken actoren kan beschouwd worden als pionierswerk. Bij elk nieuw project is het moeilijk om op voorhand in te schatten waar er eventuele problemen zullen optreden. De meeste problemen die zich tot nu toe hebben voorgedaan, hebben de betrokken actoren telkens samen moeten oplossen wanneer ze zich effectief voordeden. Dit was maar mogelijk doordat er bij beide partijen een groot geloof bestond in het nut van dit project en de motivatie om dit project te doen slagen. Deze goede samenwerking berust tevens op de intensieve en transparante communicatie tussen het transitiehuis en de partnergevangenis. In de wetgeving wordt kort verwezen naar de verplichte contact- en

overlegmomenten.⁵⁸ In de praktijk zijn deze momenten tussen beide instanties intensiever dan de wetgeving voorschrijft omdat de instanties er veel belang aan hechten. Uit de antwoorden van de respondenten kan geconcludeerd worden dat een goede communicatie absoluut noodzakelijk is voor het welslagen van dit project. Dit ligt volledig in de lijn met de literatuur waarin Beyens (2013, p. 24) aangeeft dat bij kleine organisaties, en dus ook kleinschalige transitiehuizen, de communicatielijnen vaak korter zijn wat resulteert in nauwere en intensievere communicatie met de verschillende niveaus.

1.1.2. Spanning tussen institutionele logica's

Ondanks dit waarneembaar enthousiasme rond het pilootproject en de samenwerking, maken de resultaten van het eigen onderzoek duidelijk dat de samenwerking op dit moment toch nog gehinderd wordt door een zoektocht zowel op vlak van visie als op praktisch vlak. Hier dient benadrukt te worden dat de opstartfase waarin dit project zich bevindt rechtvaardigt dat beide instanties nog zoekende zijn. Toch verdient deze zoektocht naar een duidelijke visie en een gemeenschappelijk praktisch kader de nodige aandacht, gezien dit door alle respondenten werd aangehaald. De zoektocht op visie-vlak refereert naar de spanningen tussen de institutionele logica van de partnergevangenis en die van het transitiehuis. De denk- en werkwijze van het transitiehuis is eerder gebaseerd op een welzijnslogica waarbij het welzijn van de deelnemer primeert, terwijl de denk- en werkwijze van de partnergevangenis eerder bepaald wordt vanuit een justitiële logica waarbij vooral veiligheid ten opzichte van de samenleving primeert.

Op basis van de literatuur werd al duidelijk dat de focus van het huidige gevangenismodel voornamelijk ligt op controle, beveiliging en het vermijden van risico's (Janssens, 2014, p. 87). Het principe van risico's vermijden is een element dat ook effectief meermaals wordt aangegeven door de respondenten binnen de partnergevangenis. Dit principe van risicobeheersing blijkt bovendien het moeilijkst verzoenbaar met de re-integratieve aanpak van het transitiehuis. Deze aanpak vereist namelijk van beide partijen dat bij het nemen van beslissingen of maatregelen ten opzichte van een deelnemer, zij steeds de toekomst van de deelnemer in het achterhoofd dienen te

⁵⁸ Art. 35, 2° lid Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019; Art.45 Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019.

houden en niet mogen beslissen op basis van wat er in het verleden is misgelopen. Deze vereiste kadert binnen de herstelgerichte-visie die binnen de werking van het transitiehuis primeert⁵⁹, maar staat haaks op de disciplinerende en controlerende visie binnen de gevangenis⁶⁰. Uit empirisch onderzoek wordt duidelijk dat dit bij het nemen van bepaalde beslissingen of bij specifieke casussen een kloof kan doen ontstaan tussen beide instanties. Het is echter wel van belang om te vermelden dat geen van de respondenten hierbij verwijten naar elkaar uitte. Integendeel, dit wordt door de respondenten eerder benoemd als een structureel probleem dat bij beide instanties dieper geworteld zit. Aangezien de gevangenisdirectie het beheersen van het risico vooropstelt is het bijna vanzelfsprekend dat zij bij het nemen van sanctionerende maatregelen ook het verleden van de deelnemer in beschouwing nemen. Zij baseren zich daarbij op een visie waarbij een gegronde risicoafweging primeert om op deze manier de maatschappij te behoeden voor verdere schade. Eén manier om dit te interpreteren is om het te zien als een symptoom van wat Beyens (2013, p. 22) beschrijft als de gerichtheid van het huidige gevangenisstelsel op uitsluiting, afschrikking, vergelding, controle en neutralisering en dat het net dat zou zijn wat een ‘genormaliseerde’ gevangenis aanpak bemoeilijkt. Dit sluit aan bij de bevindingen van de respondenten binnen het transitiehuis die soms merken dat deze gerichtheid van de gevangenis ook de ‘genormaliseerde’ aanpak binnen het transitiehuis bemoeilijkt.

Deze bevindingen worden gedeeld door beide respondenten van het transitiehuis, maar toch dient vermeld te worden dat de directeur deels een andere visie heeft op deze conflicterende logica's dan de verantwoordelijke van het transitiehuis. Het valt op dat hij ze als minder ernstig en eerder logisch beschouwt. Dit is mogelijk te wijten aan het feit dat de directeur minder nauw betrokken is bij de eigenlijke samenwerking en aan het helikopterperspectief van waaruit hij het geheel naar eigen zeggen bekijkt.

Hoe dan ook is het van belang om ook hier een nuance aan te brengen. De respondenten van het transitiehuis geven duidelijk aan dat er vanuit de gevangenis voldoende inspanningen worden geleverd om hun referentiekader in de mate van het mogelijke af te stemmen op de doelstellingen van het transitiehuis en om bij het nemen van beslissingen meerzijdig partijdig op te treden.

⁵⁹ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr.54-2969/001, p. 57.

⁶⁰ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr. 54-2969/003, p. 77.

Wat betreft de welzijnslogica geven de respondenten van de partnergevangenis aan dat dit soms moeilijk te stroomlijnen valt met hun vertrouwde manier van werken. Zoals in het wetsontwerp wordt gestipuleerd, is het de bedoeling van het transitiehuis om de terugkeer van de deelnemers naar de samenleving op een constructieve manier te realiseren.⁶¹ Hiervoor is een goede verbinding met de samenleving vereist en dit kan enkel als de deelnemers ook voldoende de gelegenheid krijgen om zich effectief naar buiten te begeven (Janssens, 2014, p. 87). Dit wordt door de gevangenisdirectie al in grote mate gestimuleerd door bijvoorbeeld meer uitgaansvergunningen toe te kennen in het plaatsingsplan, wat niet wegneemt dat er toch nog een zekere frustratie heerst bij de respondenten van de partnergevangenis. Deze onvrede valt voornamelijk af te leiden uit het feit dat het transitiehuis volgens de respondenten van de partnergevangenis soms te eenzijdig rekening houdt met het welzijn van de deelnemer wat voor de partnergevangenis aanvoelt als een zekere vorm van naïviteit. Treffende voorbeelden hiervan zijn onder andere de situatie waarbij het transitiehuis vroeg om de deelnemers toch nog naar buiten te laten gaan, ondanks het gegeven dat twee deelnemers positief hadden getest op corona en het voorbeeld van een deelnemer die kon blijven doorwerken terwijl dit in strijd was met het plaatsingsplan.

De literatuur verwijst kort naar beide visies, maar vermeldt nergens expliciet de mogelijke spanningen die deze visies kunnen opleveren. Ook binnen de juridische documenten wordt deze kloof niet aangehaald, laat staan opgelost, wat opvallend is aangezien elke respondent dit wel aanhaalt in het onderzoek.

De gedeelde ervaring van de respondenten met betrekking tot deze tegengestelde institutionele logica's doet ons voorzichtig besluiten dat er een gebrek is aan een eenduidige visie die door beide instanties gedragen wordt. Het is voornamelijk op dit punt dat beide instanties nog zoekende zijn naar de juiste manier van samenwerken. De moeilijkheden die zij ervaren, situeren zich vooral op vlak van het ontbreken van een gemeenschappelijk werkingskader waarin de visies van beide instanties worden geïntegreerd. In tegenstelling tot het wettelijk kader dat de vereisten binnen het project uitvoerig beschrijft, bestaat er geen kader dat hetzelfde doet voor de dagelijkse samenwerking. Het is ook niet eenvoudig om dergelijk kader tot stand te brengen. Het integreren van beide visies vereist immers dat er een afweging wordt gemaakt tussen de herstelgerichte-visie van het transitiehuis en het veiligheidsdenken van de partnergevangenis. Dit kader moet een

⁶¹ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr.54-2969/001, p. 57.

middenweg vormen die het best aansluit bij de huidige samenwerking. Bovendien laat deze dagelijkse werking zich niet zo gemakkelijk vastleggen in wettelijke kaders. Deze kan namelijk breed gaan en is continu aan veranderingen onderhevig. Toch is het noodzakelijk dat er een kader komt waarbij de twee logica's geïntegreerd worden tot een duidelijke visie. Daarom is het aangewezen dat dit ontstaat van binnenuit, met andere woorden, dit kader dient te worden opgesteld door de betrokken instanties zelf. Zij hebben namelijk de meeste voeling met de dagelijkse werking rond dit pilootproject en weten het best op welke punten de samenwerking verbeterd kan worden.

Met dit kader wordt er gewerkt aan een gedeeld referentiekader waarop beide instanties kunnen terugvallen bij het nemen van beslissingen. Dit zou ervoor kunnen zorgen dat zij niet langer reflexmatig teruggrijpen naar hun eigen, vertrouwde referentiekaders, maar dat zij hierdoor een specifiek kader krijgen waarop zij voortaan hun beslissingen kunnen baseren.

Ook deze bevindingen dienen weer met de nodige nuance gelezen te worden. Het pilootproject zit momenteel in een fase waar er nog niks vaststaat. De collectieve brief⁶² waarin het project staat uitgeschreven is voortdurend in beweging wat betekent dat er nog steeds richtlijnen en regels herschreven of bijgeschreven worden. Het lijkt bijna vanzelfsprekend dat dergelijk praktisch kader er in de toekomst zal komen. Het huidige format van het project zal de komende jaren nog fors wijzigen ingevolge veranderingen, evaluaties en voortschrijdende inzichten die kenmerkend zijn voor eender welk project dat zich in een opstartfase bevindt.

1.1.3. Complexiteit statuut deelnemers

Tot slot maakt het onderzoek ook duidelijk dat het statuut van de deelnemers enige complexiteit met zich meebrengt. Zoals reeds besproken in de literatuurstudie heeft de wetgever ervoor gekozen om de plaatsing te beschouwen als een detentiemodaliteit die onderdeel uitmaakt van de uitvoering van de gevangenisstraf met dat verschil dat de gedetineerde zijn detentie in een andere inrichting dan de gevangenis ondergaat.⁶³ Opvallend hierbij is dat in de literatuur of in de verduidelijkingen van de nieuwe wetgeving niks kan worden teruggevonden over mogelijke nadelen van dit statuut.

⁶² Collectieve brief n° 150 Pilootproject Transitiehuizen, *Directoraat-generaal EPI* 22 augustus 2019.

⁶³ Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr.54-2969/001, p. 58; Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr.54-2969/001, p. 63.

Dit in tegenstelling tot het onderzoek waarin deze complexiteit door het merendeel van de respondenten wordt benoemd. Er is bewust gekozen om de plaatsing in het transitiehuis nog steeds als detentie te beschouwen, maar het lijkt erop dat hierbij niet echt rekening is gehouden met de mogelijke weerslag van deze keuze op de betrokken instanties en op de deelnemers zelf.

Binnen de partnergevangenis brengt dit de gevangenisdirectie soms in complexe situaties. Waar het transitiehuis bij het nemen van beslissingen enkel rekening dient te houden met hun groep van deelnemers, dient de gevangenisdirectie telkens verschillende beslissingen te nemen voor één en dezelfde doelgroep. Bij het nemen van deze beslissingen moet de gevangenisdirectie er dus op letten dat zij zowel de vrede binnen de gevangenis als tussen de gedetineerden kan bewaren. Bovendien mogen zij met hun beslissing de deelnemer niet beperken in zijn re-integratieproces. Hierbij valt op dat de partnergevangenis naast de spanning tussen de justitiële logica en de welzijnslogica, ook nog een andere spanning ervaart, namelijk die tussen de bestuurslogica en de welzijnslogica. Bij het nemen van beslissingen houdt de gevangenisdirectie dus niet enkel rekening met de mogelijke weerslag daarvan op de externe veiligheid, op de samenleving, maar is zij ook bezig met de mogelijke weerslag die bepaalde beslissingen kunnen hebben op de interne orde van de gevangenis.

Vanuit het standpunt van het transitiehuis wordt voornamelijk gekeken welke weerslag dit statuut heeft op de deelnemers. Voor de deelnemers betekent het statuut van gedetineerde dat hen nog steeds bepaalde rechten met betrekking tot sociale zekerheid ontzegd worden terwijl ze uitgerekend deze rechten in het transitiehuis goed zouden kunnen benutten in het kader van hun re-integratie.

Wat betreft de complexiteit van het juridisch statuut van de deelnemers in termen van sociale zekerheid zijn vrijwel alle respondenten het erover eens dat het wettelijk kader moet worden aangepast zodat deelnemers zich tijdens hun plaatsing wel kunnen beroepen op bepaalde rechten die hen nu nog ontzegd worden. Daarnaast creëert dit statuut ook spanningen tussen de bestuurslogica van de partnergevangenis en de welzijnslogica van het transitiehuis. Over mogelijke oplossingen hiervoor bestaat er nog geen consensus. Beide respondenten van de partnergevangenis geven aan dat deze spanning op een juridische manier aangepakt dient te worden. Zij zijn van mening dat het wettelijk kader best wordt aangepast waardoor de plaatsing in het transitiehuis niet langer beschouwd wordt als een verderzetting van de vrijheidsstraf. Het

transitiehuis daarentegen ziet eerder een oplossing in het operationeel maken van dit statuut en de wettelijke kaders errond. De directeur van het transitiehuis geeft aan dat er meer baat is bij een operationeel kader dat duidelijk beschrijft op welke manier de gevangenisdirectie invulling dient te geven aan dit statuut van gedetineerde wanneer dergelijke complexiteiten zich voordoen.

Het gegeven dat beide instanties een andere oplossing voorstellen kan mogelijk verklaard worden vanuit de twee tegengestelde institutionele logica's, waarbij de partnergevangenis gewoon is om in juridische termen te redeneren, dit in tegenstelling tot de hulpverleners binnen het transitiehuis. Desalniettemin bestaat er wel eensgezindheid over het feit dat er meer duidelijkheid moet geschapen worden rond dit statuut.

1.2. Ervaren meerwaarde pilootproject

De ervaren meerwaarde van dit project binnen het eigen onderzoek komt in grote mate overeen met wat de literatuur beschrijft als meerwaarde van gelijkaardige kleinschalige detentieconcepten. Ook komt het transitiehuis tegemoet aan bepaalde knelpunten binnen het huidige gevangenisstelsel, die in de literatuur beschreven worden. Zo wordt er onder andere gerefereerd naar het feit dat een van de knelpunten van het huidige gevangenisstelsel is dat het de gedetineerden hun verantwoordelijkheidszin ontnemt en hun sociale rollen herleidt tot één rol, die van gedetineerde (Beyens, 2013, p. 22; Claus, 2009, p. 88). Uit het onderzoek blijkt dat binnen het transitiehuis expliciet wordt gewerkt op het heropnemen van deze verantwoordelijkheden.

Verder kan ook gesteld worden dat het concept een verrijking betekent voor het penitentiaire landschap. Alleen al het feit dat er met de oprichting van het transitiehuis meer perspectief wordt geboden aan de gedetineerden, die normaal enkel zicht hebben op een verblijf in de gevangenis, creëert een belangrijke meerwaarde.

Dat het project ook bijdraagt aan het terugdringen van recidive, zoals een respondent suggereert, ligt in lijn met het onderzoek naar de transitiehuizen in Nederland waar onderzoekers vaststellen dat een verblijf in een Exodushuis een gunstig effect heeft wat ervoor zorgt dat oud-bewoners van Exodus minder recidiveren dan andere ex-gedetineerden (Van Wingerden et al., 2010, p. 36; Van Wingerden et al., 2017, p. 317).

Toch kan het pilootproject nog niet voor elke gedetineerde als een meerwaarde worden beschouwd. Er zijn specifieke selectiecriteria waaraan de gedetineerde dient te beantwoorden alvorens hij kans maakt op een plaatsing. Uit het empirisch onderzoek blijkt dat veel gedetineerden met moeite voldoen aan deze criteria en dus nog niet klaar worden geacht voor een verblijf in deze specifieke vorm van detentie. De verantwoordelijke diensten zien hen vaak nog niet in staat om met dergelijke grote mate van vrijheid om te gaan of hun verantwoordelijkheden op te nemen waar nodig. Naar de toekomst toe zal het dus van belang zijn om voldoende te differentiëren op vlak van veiligheid en invulling van het concept. Door transitiehuizen met verschillende veiligheidsniveaus en verschillende re-integratieprogramma's op te richten wordt er ook perspectief geboden aan die gedetineerden die op dit moment nog niet worden beschouwd als in staat om te voldoen aan de selectiecriteria.

2. Beperkingen van het onderzoek

Een aantal beperkingen werden reeds aangehaald in de voorgaande delen. In dit deel worden de meest significante beperkingen besproken die inherent zijn aan dit onderzoek.

Het aantal respondenten vormt een eerste beperking. Eén van de redenen hiervoor is de proeffase waarin het pilootproject zich bevindt. Het oorspronkelijke idee was om ook de kracht- en leefcoaches van het transitiehuis te bevragen, maar de organisatie van het transitiehuis wenst eerst de evaluatie van dit pilootproject af te wachten alvorens zij hun stafleden beschikbaar stellen voor onderzoek van buitenaf. Daarnaast is het aantal respondenten binnen de gevangenis ook eerder beperkt gebleven. Dit is deels te wijten aan de problematiek rond het coronavirus waardoor de toegekende toegang tot de gevangenis ingetrokken werd en het moeilijk was om met meerdere actoren in contact te komen. Ook hebben twee respondenten hun toezegging tot medewerking ingetrokken, omdat hun werklast vergrootte door de opkomst van het coronavirus en zij geen tijd meer konden vrijmaken voor de interviewafname.

Een tweede beperking is dat er geen toelating was om de deelnemers van het transitiehuis te betrekken in het onderzoek. Hierdoor is er slechts een beperkte visie over de weerslag van het pilootproject op de betrokken deelnemers. De besproken meerwaarde van het pilootproject in dit onderzoek is louter een afspiegeling van de respondenten hun visie en dus geen representatie van de meerwaarde volgens de deelnemers zelf.

En derde en tevens laatste beperking is mogelijk het gevolg van de fase waarin het pilootproject en de samenwerking zich bevinden, namelijk sociale wenselijkheid (Baarda & van der Hulst, 2016, p. 121; Bijleveld, 2015, p. 237). Zoals eerder aangehaald bevindt het project zich in een opstartfase en is de samenwerking voor beide instanties nieuw. Doorheen de interviews viel het op dat alle respondenten bij bepaalde antwoorden benadrukten dat dit niet als verwijt geïnterpreteerd mocht worden. Beide instanties beklemtoonden ook hun wens om dit project te doen slagen en in de toekomst verder te zetten en wilden daarom vermijden dat er naar de buitenwereld een beeld zou ontstaan van een gebrekkige samenwerking. Er werd getracht om sociaal wenselijke antwoorden zoveel mogelijk te vermijden door een open en voorzichtige vraagstelling. Anonimiteit kon echter niet verzekerd worden aangezien het aantal respondenten beperkt was en uit de resultaten kan worden afgeleid welke respondent er aan het woord is. Hierdoor lijkt het dus niet ondenkbaar dat sociale wenselijkheid toch heeft meegespeeld binnen dit onderzoek.

Deel 5: Conclusie

Het laatste onderdeel van deze masterproef bestaat uit het formuleren van een algemene conclusie. Hieronder worden de onderzoeksvragen beantwoord en worden er enkele aanbevelingen geformuleerd voor de praktijk en het beleid.

Wat betreft de eerste onderzoeksvraag kan geconcludeerd worden dat de respondenten van de partnergevangenis de samenwerking met het transitiehuis in het algemeen als zeer positief ervaren. Ondanks het feit dat er binnen deze instantie het gevoel leeft dat het project te snel van start is gegaan, dient toch benadrukt te worden dat de nauwe samenwerking er zeker toe heeft bijgedragen dat de meeste meningsverschillen onderling konden worden uitgesproken en opgelost. De respondenten van het transitiehuis delen deze mening en benadrukken vooral de goede samenwerking met de partnergevangenis, ondanks enkele kleine knelpunten.

Heel concreet is er een constructieve samenwerking rond bepaalde specifieke verantwoordelijkheden zoals het plaatsingsplan en de toekenning van uitgaansvergunningen. Hier speelt het wederzijdse vertrouwen een belangrijke rol gezien dit zowel de partnergevangenis als het transitiehuis voldoende ruimte moet bieden om een eigen invulling te geven aan deze samenwerking. Daarnaast wordt ook de onderlinge communicatie beschouwd als een onmisbare factor voor het doen slagen van dit pilootproject. De uitbouw van een nieuw project zoals dat van

de transitiehuizen vergt voor beide instanties heel wat aanpassingen die enkel met een open en transparante communicatie goed op elkaar kunnen worden afgestemd. Tot slot dient er ook op gewezen te worden dat een goede samenwerking en eensgezindheid cruciaal zijn voor een succesvol re-integratieproces van de deelnemers. Beide instanties zijn bereid om, waar mogelijk, hun eigen referentiekader aan te passen en zich in elkaars standpunt te verplaatsen bij het nemen van beslissingen over de deelnemers. Ze hebben er evenmin problemen mee om, waar nodig, toegevingen te doen of bepaalde verantwoordelijkheden los te laten ten voordele van een vlottere samenwerking.

Wat betreft de tweede onderzoeksvraag dient vermeld te worden dat de oprichting en werking van het pilootproject uitvoerig beschreven staan in onder meer het Koninklijk Besluit van 22 juli 2019⁶⁴ en de collectieve brief⁶⁵. Hierin worden voorwaarden en richtlijnen beschreven voor beide instanties. Op papier is de samenwerking duidelijk omschreven, maar het onderzoek heeft uitgewezen dat een gemeenschappelijk werkingskader in de praktijk nog ontbreekt. Dit wordt vooral duidelijk wanneer de institutionele logica's van beide instanties met elkaar in botsing komen. Op basis van de verkregen informatie wordt duidelijk dat er een gemengd gevoel is bij de respondenten die van mening zijn dat beide instanties soms nog te veel terugplooiën op hun eigen referentiekader bij het nemen van beslissingen. Dit is te wijten aan het ontbreken van een duidelijk, gemeenschappelijk kader waarin zowel de justitiële logica van de partnergevangenis als de welzijnslogica van het transitiehuis geïntegreerd worden.

Binnen het wettelijke kader is ook het statuut van de deelnemers geregeld. De plaatsing in het transitiehuis is een strafuitvoeringsmodaliteit waarbij de aard en/of duur van de vrijheidsstraf niet gewijzigd wordt. Deze plaatsing dient dus gezien te worden als een echte detentie waarbij de deelnemers juridisch gezien nog steeds gedetineerden zijn. Het onderzoek wijst uit dat dit statuut in de praktijk voor de nodige complexiteit zorgt. Op vlak van samenwerking vormt het een voedingsbodem voor spanningen tussen voornamelijk de bestuurslogica van de partnergevangenis en de welzijnslogica van het transitiehuis. Voor de deelnemers werkt dit statuut belemmerend omdat ze zich niet kunnen beroepen op bepaalde (burger)rechten, voornamelijk op het vlak van

⁶⁴ Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019.

⁶⁵ Collectieve brief n° 150 Pilootproject Transitiehuizen, *Directoraat-generaal EPI* 22 augustus 2019.

sociale zekerheid, terwijl deze wel van nut zouden kunnen zijn voor hun re-integratieproces bijvoorbeeld, zoals aansluiting bij een mutualiteit om zo toegang te krijgen tot drughulpverlening.

Wat betreft de laatste onderzoeksvraag zijn alle respondenten het erover eens dat het transitiehuis een meerwaarde vormt binnen het penitentiaire landschap. Het transitiehuis biedt gedetineerden het perspectief van een fase in detentie die niet alles ontwrichtend is en dichter aansluit bij de samenleving. Daarnaast is het ook een toegevoegde waarde binnen het strafuitvoeringstraject van de deelnemers. Het transitiehuis zorgt er namelijk voor dat zij bij verschijning voor de SURB bewijs kunnen leveren van hun re-integratieproces, wat ervoor kan zorgen dat zij sneller de stap kunnen maken naar de laatste fase van hun traject. Toch mag de meerwaarde op dit moment nog niet overschat worden. Indien het project in de toekomst voor iedere gedetineerde een perspectief wil bieden, zal er toch meer gedifferentieerd moet worden op het vlak van veiligheid en begeleidingsprogramma's.

Voorts wordt het nuttig geacht om bij verder onderzoek de ervaringen van de stafleden van het transitiehuis in kaart te brengen. Zij zijn immers ook nauw betrokken bij deze samenwerking en spelen een niet te onderschatten rol bij het doen slagen van het pilootproject. Ook is het van belang om bij een toekomstige studie de ervaringen van de deelnemers te onderzoeken. Zij vormen immers het middelpunt van de samenwerking tussen de partnergevangenis en het transitiehuis. Het betrekken van de ervaringen van de stafleden en deelnemers is van belang om een beter en allesomvattend beeld te krijgen van de samenwerking tussen partnergevangenis en transitiehuis. Daarnaast wordt het ook zinvol geacht om de rol van de DDB en Exodus Nederland binnen dit pilootproject verder uit te diepen. Een laatste implicatie voor toekomstig onderzoek is om na het afronden van het pilootproject een onderzoek te voeren dat de ervaringen met het transitiehuis in Edingen vergelijkt met die in Mechelen.

Tot slot worden er nog twee aanbevelingen geformuleerd. Ten eerste is het noodzakelijk dat beide partijen in onderlinge samenwerking een gemeenschappelijk werkingskader tot stand brengen waarin beide institutionele logica's op elkaar afgestemd worden. Het is belangrijk dat dit gebeurt van binnenuit, want enkel zij die zeer nauw betrokken zijn bij de dagelijkse werking weten het best op welke punten deze samenwerking nog bijsturing nodig heeft. Dit kader zal een belangrijke leidraad vormen waarop beide instanties zich kunnen beroepen bij het nemen van beslissingen over de deelnemers. Hoe dan ook is het niet mogelijk om alle aspecten van de dagelijkse werking

in een specifiek kader te vatten aangezien er in dit project met mensen wordt gewerkt en dus niet elke situatie even duidelijk afgelijnd kan worden. Bij de uitwerking hiervan is het dan ook van belang om voldoende ruimte te laten voor interpretatie van dit kader. Ten tweede zou het ook wenselijk zijn om aanpassingen aan te brengen in het wettelijk kader zodat het statuut van de deelnemers in de toekomst niet meer voor obstakels kan zorgen zowel op vlak van samenwerking als voor de deelnemers zelf.

Bij het schrijven van deze conclusie is het pilootproject van het transitiehuis in Mechelen negen maanden ver. Uit zowel de resultaten die in dit onderzoek beschreven staan als de resultaten die het onderzoek niet hebben gehaald mag geconcludeerd worden dat dit een veelbelovend project is met een hoge kans op slagen. Het geloof, het enthousiasme en de motivatie van de betrokkenen in beide instanties is groot en doet alleen maar het beste hopen voor de realisatie van dit project naar de toekomst toe.

Bibliografie

Wetgeving

Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006.

Wet 11 juli 2018 houdende diverse bepalingen in strafzaken, *BS* 18 juni 2018.

Koninklijk Besluit van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019.

Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr.54-2969/001.

Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr. 54-2969/003.

Collectieve brief n°150 Pilotproject Transitiehuizen, *Directoraat-generaal EPI* 22 augustus 2019.

Sociaalwetenschappelijke bronnen

Baarda, B., & van der Hulst, M. (2016). *Basisboek Interviewen: Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.

Beyens, K. (2013). Penologisch perspectief. In H. Claus, K. Beyens, R. De Meyer, M. Gryson, & L. Naessens (Red.), *Huizen: naar een duurzame penitentiaire aanpak* (pp. 19-31). Brussel: ASP nv.

Bijleveld, C. (2015). *Methoden en technieken van onderzoek*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Bloomberg, L., & Volpe, M. (2016). *Completing your qualitative dissertation. A road map from beginning to end*. Thousand oaks: Sage.

- Bosker, J. (2014). Maatwerk of eenduidigheid. *PROCES*, 93 (1), 97-107.
- Bryman, A. (2016). *Social research methods*. Oxford: Oxford university press.
- Claus, H. (2009). De huizen, een concept voor de Belgische gevangenis van de eenentwintigste eeuw. *Orde van de dag*, 48 (5), 39-43.
- Claus, H., & Gryson, M. (2017). Detentiehuizen – op maat van mens en strafdoel. *Fatik*, 34(153), 20-25.
- Claus, H., Beyens, K., De Meyer, R., Gryson, M., & Naessens, L. (2013). Huizen: naar een duurzame penitentiaire aanpak. Brussel: ASP nv.
- Dirkzwager, A., Nieuwbeerta, P., & Fiselier, J. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen. *Tijdschrift Voor Criminologie*, 51(1), 21–41.
- Garland, B., Wodahl, E. J., & Mayfield, J. (2011). Prisoner reentry in a small metropolitan community: Obstacles and policy recommendations. *Criminal Justice Policy Review*, 22(1), 90–110. doi:10.1177/0887403409359804
- Hornum, F. (1988). Corrections in Two Social Welfare Democracies: Denmark and Sweden. *The Prison Journal*, 68(1), 63–82. doi: 10.1177/003288558806800108
- Hyatt, J., & Han, S. (2018). Expanding the focus of correctional evaluations beyond recidivism: the impact of halfway houses on public safety. *Journal of Experimental Criminology*, 14, 187-211. doi: 10.1007/s11292-018-9326-6
- Janssens, F. (2014). ‘De Huizen’: een concept voor de gevangenis van de 21ste eeuw, *Oikos*, 2, 84-96.
- Janssens, F., & Beyens, K. (2009). Nieuwe tijden, nieuwe gevangnissen. *Oikos*, 4, 6-18.
- Johnsen, B., Granheim, P., & Helgesen, J. (2011). Exceptional prison conditions Prison size and prison culture in Norwegian closed prisons. *European journal of Criminology*, 8(6), 515-529. doi: 10.1177/1477370811413819
- Kristoffersen, R. (2013). Relapse Study in the Correctional Services of the Nordic Countries: Key Results and Perspectives. *EuroVista*, 2 (3), 168-176.

- Kruize, P. (2013). Blik naar het Noorden? Een kenschets van het justitiële beleid in Scandinavië. *Justitiële verkenningen*, 8(7), 88-100.
- Lappi-Seppälä, T. (2012). Penal Policies in the Nordic Countries 1960–2010. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 13(1), 85-111.
- Maes, E., (2008). Van gevangenisstraf naar vrijheidsstraf: Onderzoek naar de ontwikkeling van en de samenhang tussen penitentiaire regelgeving (inzake het regime van gedetineerden) en penologische visies of andere normeringsrationaliteiten. *Panopticon*, 2, 68-73.
- Martyn, G., Cattrysse, M., & Vanhulle, B. (2011). Een nieuwe gevangenis op grond van nieuwe ideeën. In G. Martyn, K. Velle, P. Drossens, B. Vanhulle, M. Cattrysse, D. Roden, L. Stas, et al. (Red.), *150 jaar nieuwewandeling: gevangenis Gent 1862-2012* (pp. 38–69). Heule: Snoeck-Ducaju.
- Miles, M., Huberman, A., & Saldaña, J. (2014). *Qualitative data analysis: a methods sourcebook*. Londen: Sage.
- Mortelmans, D. (2007). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven: Acco.
- Pratt, J. (2008). Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess. Part I: The nature and roots of Scandinavian exceptionalism. *British Journal of Criminology*, 48(2), 119-137. Geraadpleegd op <https://academic.oup.com/bjc/article/48/2/119/422635>
- Pratt, J., & Eriksson, A. (2011). ‘Mr. Larsson is walking out again’. The origins and development of Scandinavian prison systems. *Journal of Criminology*, 44(1), 7-23. Geraadpleegd op https://www.researchgate.net/publication/239770185_'Mr_Larsson_is_walking_out_again'_The_origins_and_development_of_Scandinavian_prison_systems
- Rapley, T. (2004). Interviews. In C., Seale, G., Gobo., J.F., Gubrium, & Silverman (Eds.), *Qualitative Research Practice* (pp. 15-33). London: Sage.
- Reason, J., & Rowan, P. (1981). Issues of validity in new paradigm research. In Reason, P., & Rowan, P. (Eds.), *Human inquiry: a sourcebook of new paradigm research* (pp. 239-252). Chichester: Wiley.

- Robert, L. (2009). Geleidelijke terugkeer of plotse overgang naar de samenleving? Langgestrafte gedetineerden in de gevangenis van Andenne. In Daems, T., Pletincx, P., Robert, L., Scheirs, V., & Verpoest, K. (Red.). *Achter tralies in België* (pp. 163-192). Gent: Academia Press.
- Sandelowski, M., (2001). Real Qualitative Researchers Do Not Count: The Use of Numbers in Qualitative Research. *Research in Nursing & Health*, 24, 230-240.
- Seiter, R., & Kadela, K. (2003). Prisoner Reentry : What Works , What Does Not , and What Is Promising. *Crime & Delinquency*, 49(3), 360-388. doi: 10.1177/0011128703253761
- Silverman, D. (2013). *Doing qualitative research: A practical handbook*. Los Angeles: Sage.
- Van Der Velpen, J. (2013). Hoop is een werkwoord. In H. Claus, K. Beyens, R. De Meyer, M. Gryson, & L. Naessens (Red.), *Huizen: naar een duurzame penitentiaire aanpak* (pp. 32-33). Brussel: ASP nv.
- Van Wingerden, S., & Moerings, L. (2007). Het succes van Exodus. Evaluatieonderzoek naar resocialisatie en recidive van oud-bewoners. *Proces*, 1, 2-8.
- Van Wingerden, S., Alberda, D., Moerings, M. Wartna, B., & van Wilsem, J. (2010). Recidive en nazorg: Onderzoek onder oud-bewoners van Exodus, DOOR, Moria & Ontmoeting. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Van Wingerden, S., Verweij, S., Wartna, B., & Moerings, M. (2017). Nazorg voor ex-gedetineerden door Exodus: maakt het verschil? *PROCES*, 96(4), p. 307-317. doi: 10.5553/PROCES/016500762017096004006
- Vander Beken, T. (2014). Noors voor Noren. Een reisverslag uit een (niet zo) uitzonderlijk gevangenisland. *Fatik*, 143, 5-18.
- Velle, K., Drossens, P., & Vanhulle, B. (2011). Het dagelijks leven in de gevangenis vóór de Tweede Wereldoorlog. In G. Martyn, K. Velle, P. Drossens, B. Vanhulle, M. Cattrysse, D. Roden, L. Stas, et al. (Red.), *150 jaar nieuwewandeling: gevangenis Gent 1862-2012* (pp. 70–113). Heule: Snoeck-Ducaju.

Wong, J. S., Bouchard, J., Gushue, K., & Lee, C. (2019). Halfway Out: An Examination of the Effects of Halfway Houses on Criminal Recidivism. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 63(7), 1018–1037. doi: 10.1177/0306624X18811964

Niet – wetenschappelijke bronnen

Exodus Nederland. (2018). *Informatieboekje voor (ex-)gedetineerden*. Geraadpleegd op https://www.exodus.nl/sites/default/files/2018_juni_-_informatieboekje_voor_exgedetineerden_-_definitief_0.pdf

Families Against Mandatory Minimums. (2010). *Frequently Asked Questions about Federal Halfway Houses & Home Confinement*. Geraadpleegd op <https://famm.org/wp-content/uploads/FAQ-Halfway-House-4.24.pdf>

Federale overheidsdienst Justitie. (2018). *Kandidaten gevraagd voor de uitbating van transitiehuizen*. Geraadpleegd op https://justitie.belgium.be/nl/nieuws/andere_berichten_114.

G4S Care. (2019). *Persbericht - Transitiehuis Mechelen*. Geraadpleegd op <https://www.g4s.com/nl-be/media/newsroom/2019/09/10/press-release---transition-house>

Geens, K. (2019). *Eerste Belgische transitiehuis opent deuren in Mechelen*. Geraadpleegd op <https://www.koengeens.be/news/2019/09/09/eerste-belgische-transitiehuis-opent-deuren-in-mechelen>

Geens, K. (2020). *Eerste Waalse transitiehuis opent deuren in Edingen*. Geraadpleegd op <https://www.koengeens.be/news/2020/01/14/eerste-waalse-transitiehuis-opent-deuren-in-edingen>

Geens, K., De Block, M., & Jambon, J. (2016). *Masterplan gevangenis en internering*. Geraadpleegd op <https://www.koengeens.be/news/2016/05/13/Masterplan-gevangenis-en-internering-terugdringen-overbevolkinggevangenis-en-aange>

Respondent 1. (27 april 2020). Persoonlijk interview.

Respondent 2. (05 mei 2020). Persoonlijk interview.

Respondent 3. (30 april 2020). Persoonlijk interview.

Respondent 4. (11 mei 2020). Persoonlijk interview.

Van Leeuwen, R., van der well, L., van Gils, J., Deij, E., Wisse, R., & Groenendijk, M. (2019). *Wat doet exodus?*. Geraadpleegd op <https://www.exodus.nl/over-exodus>

Werkgroep strategie de huizen vzw. (2017). *Aanbevelingen voor kwalitatieve en succesvolle transitiehuizen*. Geraadpleegd op <https://dehuizen.be/files/aanbevelingsnota2.pdf>

ZIGO. (26.01.2017). Zigo 5 – Hans Claus. [Podcast]. Geraadpleegd op: Spotify.

Bijlagen

Bijlage 1: Interviewleidraad

Interviewleidraad

Ik ben masterstudent criminologische wetenschappen en in het kader van mijn thesis voer ik onderzoek naar de samenwerking tussen de instanties die het nauwst betrokken zijn bij de uitvoering van het pilootproject van de transitiehuizen. Meer specifiek zou ik graag te weten komen hoe deze samenwerking wordt ervaren door de verschillende actoren van het transitiehuis en van de partnergevangenis. Daarnaast wil ik ook dieper ingaan op hoe deze samenwerking zich vertaalt in de praktijk om dan te formuleren in welke mate het pilootproject zowel in theorie als in de praktijk als een meerwaarde wordt ervaren door de betrokken actoren.

Voor dit interview is het belangrijk dat u denkt en antwoordt vanuit het perspectief van de instantie waarvoor u werkt.

Het interview neemt ongeveer 40 tot 50 minuten in beslag.

Ik waardeer ten zeerste dat u de tijd wilt nemen om de vragen te beantwoorden. Ik weet dat op dit moment heel wat andere zaken wellicht schreeuwen om uw aandacht. Uw moeite wordt dan ook ten zeerste geapprecieerd.

Indien u dit wenst kan deze masterproef onder embargo geplaatst worden wat betekent dat het onderzoek niet zichtbaar wordt voor derden. Het onderzoek zal dan enkel beschikbaar zijn voor de promotor, de corrector, en - indien u dat wenst – voor u zelf.

Ik zal, zoals afgesproken, het interview opnemen. Dit wordt enkel gebruikt door mezelf, zodat het makkelijker is om de interviews te analyseren.

Indien u verdere vragen heeft in verband met het interview, aarzel niet om mij te contacteren:

E-mail: anton_hunink@hotmail.com

GSM: 0489963087

Heeft u verder nog vragen of opmerkingen voor we beginnen met het interview ?

1. Algemene gegevens

Vooreerst zullen er een aantal **algemene elementen** bevroegd worden.

- 1) Welke **opleiding** heeft u gevolgd ?
- 2) Voor welke **organisatie/instelling/dienst** werkt u ?
- 3) Wat is uw **functie** binnen deze organisatie/instelling/dienst ?
- 4) Wat zijn concreet uw **verantwoordelijkheden** binnen deze organisatie/instelling/dienst ?

2. Rol van de organisatie/instelling/dienst

Vervolgens gaan we dieper in op de **rol** die de organisatie/instelling/dienst speelt binnen het **pilootproject**.

- 1) Welk **soort taken** neemt uw organisatie/instelling/dienst op binnen de samenwerking tussen het transitiehuis en de gevangenis ?

- Checklist:

- Eerder begeleidend
- Eerder faciliterend
- Eerder adviserend
- ...

- 1.1) Welk is uw functie hierin ?

Alternatieve vraag: Wat doet u precies in deze samenwerking ?

- 2) Hoe staat u tegenover de **oprichting** van transitiehuizen in België ?

- 2.1) Eerst bekeken vanuit professioneel standpunt ?

- 2.2) Vervolgens, bekeken vanuit uw eigen ervaring?

- Komt uw ervaring overeen met uw professioneel standpunt ?

- 3) Was uw organisatie/instelling/dienst **betrokken** bij de oprichting van het transitiehuis?

Zo ja,
op welke manier?

3. Samenwerking tussen transitiehuis en partnergevangenis

In dit deel zal ik algemene en meer concrete vragen stellen over de **onderlinge samenwerking** en **verstandhouding** tussen het transitiehuis en de partnergevangenis.

Algemeen

1) Wat **houdt** de **samenwerking** met het transitiehuis/de partnergevangenis concreet **in** voor u en uw organisatie/instelling/dienst ?

2) Hoe wordt deze samenwerking door u **persoonlijk ervaren** ?

2.1) Wat zijn de positieve aspecten ?

Alternatieve vraag: Wat is u tot nu toe meegevallen ?

2.2) Waar liggen de moeilijkheden ?

Alternatieve vraag: Wat is u tot nu toe tegengevallen ?

Specifiek

Voor de meer specifieke vragen baseer ik mij op de **juridische documenten** die voorhanden zijn waarin de vereisten omtrent de samenwerking zijn beschreven.

Hiermee doel ik onder andere op:

- Het **Koninklijk besluit** van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis.
- De **Collectieve brief** nr. 150 Pilotproject Transitiehuizen.

1) Wat betreft de **verdeling** van de **verantwoordelijkheden** met betrekking tot het pilootproject;

- [Checklist:](#)
 - Plaatsingsplan

- Wie neemt hier de leiding ?
 - Is er toezicht op de uitgaansvergunningen en de uitgangen van de gedetineerden ?
 - Zo ja, bij wie ligt die verantwoordelijkheid ?
 - Wat als er iets fout loopt tijdens een van de uitgangen ?
 - Quid verantwoordelijkheid ?
 - Dagelijkse leiding
 - Rol binnen dossiers
&
Verantwoordelijkheid voor dossiers
 - Rol bij beslissingen over deelnemers
&
Verantwoordelijkheid bij beslissingen over deelnemers
 - ➔ Vraag voor PSD: In welke mate wordt er met jullie advies rekening gehouden ?
- 1.1) Hoe worden deze verantwoordelijkheden op elkaar afgestemd ?

Alternatieve vraag: Is het gemakkelijk om tot een consensus te komen of geeft dat soms conflicten ?
- 1.2) In welke mate bent u gemachtigd om deze bij te sturen ?
- 1.3) Heeft u verder nog suggesties voor verandering of verbetering?
- 2) Wat betreft de **contact- en overlegmomenten** tussen het transitiehuis en de partnergevangenis;
 - Checklist:
Mogelijke contact- en overlegmomenten:
 - Maandelijks verslag
 - Eindverslag

- Vragen omtrent extra informatie
- ...

2.1) Wat wordt er tijdens deze contactmomenten besproken ?

• Checklist:

- Vaste agendapunten
- Individuele dossiers
- Afspraken
- Planning
- ...

2.2) Wat is de frequentie ?

2.1.1) Vindt u dit voldoende ?

2.1.2) Waarom wel, waarom niet ?

2.1.3) Is het gemakkelijk om ze in te plannen ?

2.3) Welk soort input krijgt u tijdens deze contacten ?

2.4) In welke mate worden volgens u de richtlijnen omtrent deze contact- en overlegmomenten gerespecteerd ?

2.4.1) Neemt iedereen actief deel aan die overlegmomenten of worden ze eerder gezien als een formaliteit ?

- Is er voldoende motivatie ?

3) Beantwoordt de samenwerking tot nu toe aan uw **verwachtingen** ?

4.1) Waarom wel, waarom niet ?

4.2) Kan u een voorbeeld geven ?

4) Zijn er eventueel **bijkomende normen** of **richtlijnen** door jullie opgesteld die niet werden opgenomen in een specifiek protocol ?

Zo ja,
Welke ?

4. Samenwerking met andere instanties

Er zijn nog **andere organisaties/instellingen/diensten** die betrokken zijn bij de samenwerking.

Hier volgen enkele vragen over de samenwerking met de **Directie Detentiebeheer** en de Nederlandse organisatie **Exodus**.

- Directie detentiebeheer

1) Wat **houdt** uw **samenwerking** met de Directie Detentiebeheer concreet **in** ?

2) Hoe wordt deze samenwerking door u **persoonlijk ervaren** ?

2.1) Wat zijn de positieve aspecten ?

2.2) Waar liggen de moeilijkheden ?

- Exodus Nederland

1) Wat **houdt** uw **samenwerking** met Exodus Nederland concreet **in** ?

2) Hoe wordt deze samenwerking door u **persoonlijk ervaren** ?

2.1) Wat zijn de positieve aspecten ?

2.2) Waar liggen de moeilijkheden ?

5. De re-integratie

We hebben de **rol** van uw organisatie/instelling/dienst besproken binnen het pilootproject besproken, we zijn dieper ingegaan op de **samenwerking** tussen uw organisatie/instelling/dienst en het transitiehuis/de partnergevangenis.

Een goede samenwerking is essentieel om het **re-integratieproces** van de gedetineerden te doen slagen.

Graag wil ik wat **dieper ingaan** op dit **proces**.

- 1) Wat zijn uw **ervaringen** omtrent het re-integratieproces van de gedetineerden (Voor- en nadelen) ?
 - 1.1) Via de gevangenis ?
 - 1.2) Via het transitiehuis ?
- 2) Kunt u enkele grote **verschillen** benoemen met het re-integratieproces in de **reguliere gevangenis** ?
- 3) In welke mate **volgt** u de gedetineerden **op** eenmaal ze in het transitiehuis geplaatst zijn ?
- 4) Op welke **specifieke domeinen** vereisen zij het **meeste hulp** ?

Alternatieve vraag: Wat zijn de voornaamste problemen/oorzaken die de re-integratie kunnen bemoeilijken ?

6. Meerwaarde

Als we kijken naar de **weerslag** die de **oprichting** van het transitiehuis heeft op uw **organisatie/instelling/dienst**:

- 1) Biedt het transitiehuis volgens u dan een **meerwaarde** voor u en uw organisatie/instelling/dienst ?
- 2) Brengt het transitiehuis volgens u ook **moelijkheden** met zich mee voor uw organisatie/instelling/dienst ?

- Checklist:

- Aanpassingsproblemen
- Verhoogde werkdruk
- Administratieve overlast
- Hiërarchische/functionele aansturing
 - Spanningsveld ?
- ...

- 3) Over welke punten omtrent de samenwerking bent u momenteel **tevreden** ?
- 4) Op welke punten acht u het project zoals het nu is opgericht nog voor **verbetering** vatbaar ?

Tot slot zou ik ook nog graag even willen peilen naar de gedetineerden specifiek.

Als we kijken naar de **weerslag** die de **oprichting** van het transitiehuis heeft op de **gedetineerden**:

- 1) Denkt u dat het een **meerwaarde** is voor de gedetineerden die hieraan **deelnemen** ?

- 1.1) Waarom wel, waarom niet ?

- 2) **Lukt het** bij de gedetineerden die het transitiehuis **verlaten** ?

Alternatieve vraag: Lukt het om de gedetineerden succesvol te begeleiden bij hun transitie naar de samenleving ?

- o Voorbeeld ?

- 3) Zijn er al cases geweest van gedetineerden die vanuit het transitiehuis **terug** in de **gevangenis** zijn **geplaatst** ?

Zo ja,

- 3.1) Om welke redenen ?

- 3.2) Hoe gaat u daarmee om ?

- 3.3) Hoe gaat de gedetineerde daar zelf mee om ?

7. Afronding

Met deze vraag zijn we aan het einde van het interview gekomen. Zou u zelf nog iets willen toevoegen? Heeft u op dit moment al vragen?

Dan zou ik u vriendelijk willen bedanken voor uw medewerking aan dit interview en de tijd die u hiervoor heeft vrijgemaakt.

Indien er nog vragen zouden volgen over het interview of de verwerking en resultaten ervan kan u mij steeds contacteren.

Bijlage 2: Codeboom

- Corona
- Deelnemers
 - Selectiecriteria
 - Statuut
- Ervaring oprichting
- Ervaring samenwerking
 - Partnergevangenissen
 - Andere
 - DDB
 - PSD
 - Transitiehuis
 - PSD
 - Andere
 - DDB
 - Partnergevangenissen
 - Transitiehuis
 - Transitiehuis
 - Andere
 - DDB
 - Exodus
 - Partnergevangenissen
 - PSD
- Functie Respondent
- Geen code
- Institutionele logica
 - Algemeen
 - Justitiële logica
 - Welzijnslogica
- Kader

- Juridisch kader
- Werkingskader
- Meerwaarde Transitiehuis
 - t.a.v. Re-integratie
 - t.o.v. Reguliere gevangenis
 - Weerslag Actoren
 - weerslag Partnergevangenis
 - weerslag PSD
 - weerslag Transitiehuis
 - Weerslag Deelnemers
- Rol instantie
- Uitbreiding concept
- Verantwoordelijkheden
 - Contact- en overlegmomenten
 - Detentiedossier
 - Plaatsing
 - Plaatsingsplan
 - UV's